

РОҲНАМОИ / GUID 1900

Тавсияҳо оид ба арзёбии коршиносон

Роҳнамои INTOSAI аз ҷониби Созмони Байналмилалӣ Муассисаҳои олии Аудитӣ (INTOSAI) ҳамчун як қисми Системаи Талаффузи Касбии INTOSAI нашр карда шудааст.

Барои маълумоти иловагӣ аз сомонаи мазкур дидан намоед www.issai.org.

Ҳуҷҷати қаблии IFPP – Ҳуҷҷати мазкур пеш аз таъсиси Системаи талаффузи касбии INTOSAI (IFPP) дар соли 2016 таҳия шудааст. Аз ин рӯ, он метавонад аз рӯи ҳадафи расмӣ аз тавсияҳои дертараи INTOSAI дар аудит фарқ кунад.

INTOSAI, 2019

Тасдиқ шуд соли 2010 ҳамчун ISSAI 5600 – Роҳнамо ва иловаҳо оид ба арзёбии коршиносон

Мундариҷа таҷдид ва ба Дастур оид ба арзёбии коршиносон соли 2016 номгузир карда шуд.

Бо таъсиси чаҳорчӯбаи системаи талаффузи касбии Intosai (IFPP), ба GUID 1900 – Роҳнамои баррасии ҳамкасбон бо тағиротҳои таҳрирӣ дар соли 2019 номгузир/иваз карда шуд.

GUID 1900 бо ҳама забонҳои расмии INTOSAI: арабӣ, англисӣ, фаронсавӣ, олмонӣ ва испанӣ дастрас аст.

МУНДАРИЧА

1. МУҚҚАДИМА	4
2. МУАЙЯННАМОЙ	7
3. МУЛОҲИЗАҲО ОИД БА ДУРНАМО	9
4. ШАРИКОН ВА ЗАХИРАҲО	16
5. ЁДДОШТИ ТАФОҲУМ	20
6. БАНАҚШАГИРӢ	24
7. КОРҲОИ САҲРОӢ	28
8. ҲИСОБОТӢ	32
9. ИЧРОИШИ НАТИЧАҲО ВА ТАДБИРҲОИ МИНБАЪДА	36
ЗАМИМА: ЧОЙГИРШАВӢ ВА САВОЛҲО ОИД БА АРЗӢБИИ КОРШИНОСОН	38
САРСУХАН	38
А. МУСТАҚИЛИЯТ	39
Б. МАНДАТ, ДУРНАМО ВА НОМГӢИ ФАЪОЛИЯТҲО	42
В. ИДОРАИ ЗАХИРАҲО	45
Г. АЛОҚА ВА ҲАМКОРӢ БО ҚОНИБҲОИ МАНФИАТДОР	49
Д. ОДОБ, ШАФФОФИЯТ, ҲИСОБОТДИҲИ ВА РОҲБАРИИ ДУРУСТ	51
Е. МЕЪЁРҲО, УСУЛИ АУДИТӢ ВА НАЗОРАТИ СИФАТ	53
Е. РАВИШИ АУДИТӢ	57

- 1) Ҳадафи Дастур оид ба баррасии санчиши ҳамкорон INTOSAI GUID 1900 – ҳамчун манбаи таҷрибаи пешқадам ва раҳнамо барои муассисаҳои олии аудитори (ВОА) дар банақшагирии татбиқи арзёбии коршиносон хизмат мерасонад.
- 2) GUID 1900 як чузъи системаи талаффузи касбӣ INTOSAI (IFPP) буда, он дар худ принципҳои (INTOSAI-P) ва меъёрҳои (ISSAI) – ро дорост.
- 3) Дастури мазкур бори аввал дар Конгресси XX INTOSAI (INCOSAI), ки дар Йоханесбург соли 2010 баргузор гашта буд, қабул карда шуд. Аз ибтидо он ҳамчун як ҳуҷҷати зинда таҳия гашта, мебоист давра ба давра баррасӣ ва таҷдид шуда, инъикоси наватарин ва таҷрибаи пешқадами ин соҳа гардад.
- 4) Вазифаи баррасӣ ва навсозии GUID 1900 ба зиммаи Зеркумитаи шакли мутахассиси вогузор шуда, он як чузъи Кумитаи INTOSAI оид ба тақвиятбахшии иқтидор ба шумор меравад. Зеркумита аз аъзоёни INTOSAI аз Бангладеш (муовини раиси зеркумита), Хорватия, Эстония, Палатаи Аудиторони Аврупо, Олмон, Маҷористон, Индонезия, Марокаш, Словакия (Раиси Зеркумита), Шветсия ва ИМА иборат аст.
- 5) Ин дастури таҷдидшуда ба меъёри аслии ISSAI 5600, алалхусус ба чаҳорчӯбаи якумин принципҳо ва намудҳои таҷрибаи пешқадами дар он оварда шуда, асос ёфтааст. Бо вучуди ин, дар сохтор ва мундариҷаи ин дастур тағиротҳои назаррас ба амал омадаанд, то ин ки, фикру мулоҳизаҳо ва пешниҳодҳои аъзоёни ИНТОСАИ-ро аз лаҳзаи қабулшавӣ соли 2010 инъикос намоянд.

1 *Истилоҳҳои дар дастурамал истифодашудаи муайяно метавон дар луғатномаи онлайн-INTOSAI бо суроғи барқии <http://www.intosaiglossary.org.mx/> дарёбед.*

- 6) Ғайр аз он, руйхати арзёбии коршиносон, ки ҳамчун замима ба ISSAI 5600-и асли дохил карда шуда буд, аз нав дида баромада дар соҳаҳо ва саволҳои арзёбии коршиносон (ОВЭО) номгузир гардид. Дар замимаи ҷадид руйхати такмилёфтаи соҳаҳои имконпазирро барои баррасии арзёбии коршиносон, саволҳои, ки метавонанд пешниҳод карда шаванд, меёриҳо ва маҳакҳои марбут ба он пешниҳод карда шудаанд.
- 7) Бо сабаби фарқиятҳои назаррас дар мандатҳо, матн ва ғаёлиятҳои BOA GUID 1900 танҳо як дастур ба ҳисоб меравад, ва аз ин рӯ, наметавонад дар ҳама ҳолатҳо, намунаҳо ва соҳаҳои таҷрибаро фаро гирад. Барои ҳамин ҳадафи он ташаккули фаҳмиши умумӣ дар бораи мақсад ва моҳияти санҷишҳои коршиносон, алаҳусус моҳиятҳои марбут ва имконоте, ки ВАО ва гурӯҳи санҷишии ҳамкорон метавонанд риоя кунанд, ба ҳисоб меравад.
- 8) Ғайр аз ин, GUID 1900-ро мебояд дар якҷоягӣ бо дигар муқаррароти дахлдори IFPP, алаҳусус ISSAI 100 «Принсипҳои асосии аудитори баҳши давлатӣ» - бо истинодҳои замимашавандаи мувофиқ ва қоидаҳои татбиқшавандаи асосии санҷишӣ, истифода мешаванд.
- 9) GUID 1900 инчунин метавонад дар якҷоягӣ бо сохтори ҷенкунии босамари иҷроиши SAI (PMF SAI) бо ду роҳи гуногун истифода шавад:
- GUID 1900 метавонад барои дастгирии раванд истифода шавад, агар арзёбии PMF SAI ҳамчун арзёбии коршиносон гузаронида шавад;
 - SAI PMF метавонад чун сарчашмаи илҳомбахш бошад ва / ё барои таъмини ҷорҷӯби саволҳои баррасии оид ба арзёбии коршиносон хизмат расонад.
- 10) Дастури мазкур дар худ тавсияҳои фаръӣ дар робита бо дигар изҳоротҳои IFPP (маҳсусан INTOSAI-P 12 – Арзиш ва манфиатҳои ниҳодҳои олии аудитӣ – тағир додани ҳаёти шаҳрвандон, Кодекси одоб ISSAI 130, ISSAI 140 – Назорати сифат барои BOA, ISSAI 100 «Принсипҳои аслии аудити баҳши давлатӣ» ва маҳсулоти IDI «Системаи арзёбии ғаёлияти муассисаҳои олии аудитори - SAI PMF») ва дигар талаботи иловагиро барои гузаронидани аудит дар бар намегирад.

- 11) Як қатор тавсияҳои баррасии арзёбии қоршиносон ва дигар ҳуҷҷатҳои марбута дар Китобхонаи Ҳуҷҷатҳо дар сомонаи Кумитаи оид ба тақвиятбахшии иқтидор INTOSAI, www.intosaicbc.org² мавҷуданд. Дар ин ҷо созишнома оид ба ҳисоботҳои аз ҷониби ВОА-и пешниҳодгардидаро баррасӣ мекунад, ки метавонанд барои дигарон ҳамчун маводи истинод ё таҷрибаи пешқадам хидмат кунад. Зеркумитаи даъвати маводи иловагиро барои пур кардани ҳуҷҷатҳои мавҷуда идома медиҳад ва ҳама гуна маълумотро дар бораи баррасиҳои шарҳи озмоиши меписандад.

2 Ба сомонаи <http://www.intosaicbc.org/document-library/> гузаред.

3 Инҳо бояд ба котиботи ҳамкориҳои наздимарзӣ ба суроғаи барқии followers@intosaicbc.org ва роҳбари кумитаи оид ба Арзёбиҳои қоршиносон фиристода шаванд.

2

МУАЙЯННАМОЙ

- 1) Истилоҳи «арзёбии коршиносон» ба санчиши беруна ва мустачили як ё якчанд унсури ташкилот ва / ё фаъолияти ВОА аз ҷониби гурӯҳи ҳамкории таҷрибадор аз як ва ё якчанд ВОА таалук дорад.¹
- 2) Санчиши шарикон - аудит нест, балки баҳодиҳӣ ва маслиҳатест, ки аз ҷониби ҳамкории ихтиёран пешниҳод карда мешавад. Қарор оид ба гузаштани арзёбии коршиносон² ё ин ки иштирок дар санчиши касбӣ аз ҷониби ВОА ҳамеша ихтиёрист. Хусусияти ихтиёран иштирок намудан дар ҳама робитаҳо ва мубодилҳои байни ВОА ва гурӯҳи ҳамкории санчишгарро дар худ инъикос мекунад.
- 3) ВОА-и санчидашуда ба хулосаҳо ва тавсияҳои гурӯҳи ҳамкории санчишгар алоқамандӣ надорад, ва қарорҳои вобаста ба вазъияти натиҷаҳои арзёбӣ қабул мекунад. Бо далели он, ки арзёбии коршиносон аз тарафи ҳамкории таҷрибадори мустақили беруна гузаронида мешавад, сатҳи назарраси иловагии кафолати сифат ва раванди бозғаймиро таъмин мекунад.
- 4) Мақсади санчишҳои шарикӣ ва ҷаҳорҷӯбӣ онҳо вобаста ба заминаи ҳуқуқӣ, касбӣ, ташкилии ВОА-и санчидашуда ва шароити фаъолияти он метавонад фарқ кунад. Ҳадафҳо ва миқёси мушаххаси ҳар як арзёбии коршиносон дар асоси ниёзҳо ва хоҳишҳои ВОА, ки мавриди санчиш қарор мегиранд, муайян карда мешаванд. Инчунин ин маъноӣ онро дорад, ки ҳадафҳои ҳама гуна санчишҳои шарикӣ ВОА метавонад ҳангоми тағир ёфтани ва инкишоф ёфтани афзалиятҳои стратегӣ ва талаботҳои

ташкилот ҳамзамон тағир ёбад.

- 5) Интихоби васеи соҳаҳои гуногуни ташкилот ё фаъолияти ВOA мавҷуданд, ки метавонанд барои гузаронидани арзёбии коршиносон истифода шаванд. Онҳо метавонанд аз ҷиҳати диққат ва миқёс фарқ кунанд ва аз арзёбии як ё якчанд раванди аудиторӣ то таҳлили механизми мушаххаси ташкилӣ, функцияҳо ё фаъолиятҳо фарқ кунанд. Санҷиши шарикон одатан сифати арзёбии аудити инфиродиро дар бар мегирад ва ба ҳулосаҳо ва тавсияҳои онҳо эътимод надорад.
- 6) Барои ҳар як арзёбии коршиноси санҷидашудаи ВOA бо ВOA-и иштирокчи дар бораи шароити техникӣ, ҳаҷм ва равише, ки ба санҷиши ҳамкорон татбиқ карда мешавад, мувофиқа мекунад. Созишномаи мазкур бояд пеш аз шурӯи корҳои саҳроии арзёбии коршиноси дар шакли хаттӣ сабт карда шавад. Созишнома одатан бо Ёддошти тафохум ба расмият дароварда мешавад (нигаред ба Боби 5).

1 Дар ҳолатҳои истисноии ВOA-и тафтишишуда инчунин метавонад шомил кардани мутахассисони мақомоти гайрирасмии назорати молиявиро баррасӣ кунад.

2 Ин қоида ба INTOSAI-P 10 – Эъломияи Истиқлолияти Мексикоси ВOA асос ёфтааст. Аммо, баъзе ВOA ўҳдадорони қонунӣ ё вазифадор аст, ки азназаргузарониҳои ҳамкасбон, аз қабилҳои ВOA ИМА ё ВOA-и Индонезия гузаранд.

3

МУЛОҲИЗАҲО ОИД БА ДУРНАМО

- 1) Иштирок дар арзёбии коршиноси ВОА ва ВОА-и санчидашудаи аъзоёни гурӯҳи санчиши ҳамкорон маблағгузорӣ, вақт, саъй ва захираҳои зиёдро талаб мекунад. Дилхоҳ арзёбии коршиноси бояд истифодаи самарабахш ва самараноки ин захираҳоро инъикос кунад.
- 2) Барои он, ки сармоягузори натиҷаҳои арзанда ба даст орад, ВОА банақшагирии арзёбии коршиносиро дар сурате ки онҳо фаҳмиши возеҳи чизҳои зеринро бадаст меоранд, равона месозад:
 - ҳадафи арзёбии коршиносӣ, аз ҷумла натиҷаҳо ва манфиатҳои пешбинишуда;
 - самт ва ҳаҷми арзёбии коршиносӣ бо назардошти захираҳо ва маҳдудиятҳо; ҳамчунин
 - меъёрҳо ва маҳакҳои татбиқшаванда.

» МАҚСАД

- 3) Бо матлуб аст, ки ВОА баррасии пешакии арзёбии коршиносии мустақил, ҳадаф, ҳавфҳо ва ғоидаҳои пешбинишударо, ки аз ташаббус ба даст оварда мешаванд, анҷом диҳад. Ин бояд ба ВОА барои муайян намудани диққат, ҳаҷм ва равиши баррасии санчиши ҳамкорон кумак кунад.

- 4) Сатҳи баланди озодӣ дар интихоби хусусият ва намуди арзёбии коршиноси ва имконоти васеи мавҷуда барои ВОА хеле бодикқат баррасӣ кардани сабабҳои санчиши мустақилро хеле муҳим месозад. ВОА-ро мебояд, оид ба мувофиқат кардани корхона ба стратегияи кулӣ ва интизориҳои ҷонибҳои манфиатдор андешад. Масалан, санчиши шарикон метавонад як ҷузъи раванди санчиши мунтазам ва ё ҷори намудани системаи нави санчиши амали гардад. Он инчунин метавонад посух ба саволҳои, ки ҷонибҳои манфиатдор пешниҳод шудаанд, гардад. Сарфи назар аз сабаби қабули қарор оид ба гузаронидани санчиши коршиноси ВОА-ро мебояд роҳҳои гуногуни ба онҳо дастрасро барои қонунӣ кардани ниёзҳои худ ва ба даст овардани натиҷаи дилхоҳ бодикқат биомӯзад.
- 5) Масалан, ВОА метавонад кӯшиш кунад, ки арзёбии коршиносиро бо мақсади зерин истифода барад:
- эътимод намудан ба татбиқи дурусти меъёрҳои аудити байналмилалӣю миллий;
 - дар бораи мафҳум ва / ё фаъолияти як ё якчанд ҷанбаҳои амалия ва системаи худ назари огоҳона гирад;
 - ба ӯ дар қабули қарорҳои оқилона дар бораи такмил ё такмил додани самарабахшӣ ва самаранокии самтҳои фаъолиятҳои кӯмак расонад;
 - оид ба тақвими равишҳо, усул ва воситаҳои аудити мушаххас, ғояҳо гирад;
 - роҳҳои баланд бардоштани самаранокӣ ва сифати кори онҳоро муайян кунанд;
 - муқоисаи амалияи ватанӣ бо таҷрибаи пешқадами байналмилалӣ;
 - рушди минбаъдаи усулҳои кор; ва / ё ин ки
- Тасдиқ намудан ё баланд бардоштани нуфузи худ дар байни ҷонибҳои манфиатдор бо роҳи тасдиқи мустақили ташкилот ва кори худ.
- 6) Баъзан вақтҳо мушкилиҳо дар мувофиқа расидани ҳадафҳо ва интизориҳои ВОА-и санчидашаванда ва аъзоёни гурӯҳи санчишии ҳамкасбон сар мезанад. Аз ин рӯ, муҳим аст, ки ҳама фарқиятҳо ва тасаввуроти ғалат дар бораи натиҷаҳои пешбинишуда сари вақт ва ба қадри кофӣ муҳокима ва ҳал карда шаванд. Масалан, ВОА-и мавриди санчиш қарордошта бояд аз

усули кори, хуб ба роҳ мондан ва ба меъёрҳо ҷавобгӯ будани кори худ боварии комил пайдо карда бошад. Ҳамин тариқ ӯ метавонад ба акси ҳол дучор нашавад, алалхусус дар сурати ҷоп шудани ҳисоботи мазкур.

- 7) ВОА метавонад “таҳлили холигоҳ”-ро ҳамчун як ҷузъи санчиши ҳамкасбон барои муайян кардани унсурҳои заиф ва гумшуда, нишон додани имкониятҳо барои такмили минбаъдаи амалияи ташкилӣ ва аудиторӣ худ интихоб намояд. Натиҷаҳои арзёбии коршиносии метавонад ҳамчун асос барои таҳияи нақшаи ҳамаҷонибаи стратегии рушд ва муайян намудани афзалиятҳо истифода бурда шавад.
- 8) Арзёбии коршиносии метавонад фаъолияти ВОА-ро баҳогузори намуда аз рӯи тавсияҳо оид ба идома ва такмил додани онҳо пешниҳод карда шавад. Шарҳи касбӣ баҳри паҳн намудани таҷрибаи пешқадами аудити берунии давлатӣ ҳам ба ВОА-и мустақиман ҷалбшуда ва ҳам ба ҷомеаи васеътари ВОА мусоидат мекунад.
- 9) Дар ин марҳила, ВОА метавонад аз фаҳмиши ҳуби принципҳо, талабот ва мушкилоти марбут ба арзёбии коршиносии манфиат гирад. Он метавонад дар худ машварат бо ВОА-ро ки ин равандро алақай гузаштанд ё дар арзёбии коршиносии саҳм гузоштаанд дар бар гирад. Ғайр аз ин, ҳуҷҷатҳои баррасии касбӣ, ки дар сомонаи СВС мавҷуданд, дорои маводи муфид мебошанд.
- 10) ВОА инчунин бояд дар бораи мақсад ва манфиатҳои ҷашмдошти пешниҳодшудаи арзёбии коршиносии муҳокимаи кофии дохилӣ ва мувофиқа дошта бошад. Тавсия дода мешавад, ки ин пеш аз андешидани банақшагирии муфассал, ба монанди муайян кардани ҷорҷӯбаи дақиқи санчиши касбӣ, муайян кардани шарикҳои ВОА, муҳлати санчиши ҳамкорон ва формати ҳисоботи анҷом дода шавад.
- 11) Дар баробари ин, ВОА бояд интизориҳои дохилӣ ва хориҷиро барои арзёбии коршиносии пешниҳодшуда ба назар гирад. Ин дар худ иртиботи саривақти ва мувофиқи мақсад ва арзиши иловагиро, ки аз ташаббуси ба даст оварда, дар ҳолати зарурӣ ба шунавандагони дохили ва хориҷи мурочиат мекунад, дар бар мегирад.
- 12) Хулоса, ҳадаф аз он иборат аст, ки интихоби огоҳона дар бораи

намуд ва ҳаҷми арзёбии касбии лозима, даркор аст. Марҳилаҳои ибтидоии концептуализатсия ва муайянқунии арзёбии коршиноси бояд ба ҳадди аксар расонидани иқтидори ҳамчун омили муҳим ва ҳавасмандгардонии рушди ташкилӣ ва касбӣ мусоидат кунанд.

» НУҚТАИ АСОСӢ ВА МИҚЁС

- 13) Барои он ки арзёбии коршиноси то ҳадди имкон муфид бошад, аз қарор бораи диққати дақиқ ва миқёси он бештар аз сабабҳои, ки боиси гузаронидани санҷиш ва ғоидаҳои дарназардошташуда равона карда шудааст, вобастагии калон дорад. Для того, чтобы экспертная оценка была максимально полезной, решение о ее точной направленности и объеме должно во многом зависеть от причин, которые привели к проверке, и от ее ожидаемых выгод.
- 14) Ғайр аз он, ВОА бояд захираҳои, ки аудитро маблағгузори мекунанд ва то чӣ андоза баҳри бештар гузаштани он мусоидат менамояд дар назар гирад. Масалан, арзёбии коршиноси метавонад дар як қорҷӯбаи танги муайянгашта, мушоҳидаҳо ва тавсияҳои хеле муфассал ва мушаххаси гурӯҳи санҷишии ҳамкасбонро ба даст орад. Аз тарафи дигар, таҳлилҳои васеъ эҳтимолан вақт ва захираҳои бештарро талаб мекунанд ва ба мушоҳидаҳо ва тавсияҳои сатҳи баландтаре оварда мерасонанд, ки ба масъалаҳои умумии стратегӣ ва таъсири он нигаронида шудаанд.
- 15) Ин ВОА-ро маҷбур месозад, ки нақшаи санҷиш ва қорҷӯбаи санҷиширо ба таври дақиқ муайян кунанд. Самтҳо ва мавзӯҳои имконпазир барои шомил шудан ба арзёбии коршиносон инҳоро дороанд¹:
- стратегия ва барномасозӣ;
 - амалиёт ва / ё қоидаҳои дохилӣ, роҳнамо ва равандҳо дар робита бо меъёрҳои байналмилалӣ ва миллии аудитӣ;
 - равиш ва системаи назорати сифат, инчунин таҳия ва татбиқи равандҳои кафолати сифат;
 - усулҳо ва равишҳои ҳисоботдиҳӣ;
 - робита бо қонибҳои манфиатдор;
 - идорақунии захираҳои қонӣ;
 - фаъолияти иртиботӣ ва равонаӣ; ҳамчунин
 - идорақунии уҳдадорҳои маъмурӣ ва ёридиҳанд.
- 16) Ҳангоми муайян кардани қорҷӯбаи санҷишҳои ҳамкасбон, Идораи баланпоӣ аудитиро мебояд, ки унсурҳои калидиро, ки

ваколат ва амалиёти онро муайян мекунад (масалан, қонунҳо ва меъёрҳои миллӣ, талаботҳои баҳисобгирии миллӣ ва қоидаҳои бахши давлатӣ, сиёсатҳо ва қоидаҳои дохилӣ ва меъёрҳои байналмилалӣ)-и худро баррасӣ намоянд. Ин масъалаҳо инчунин бояд аз тарафи гурӯҳи ҳамкасбон аз назар гузаронида шуда, аз руи равиш, саволҳо ва меъёрҳо аз ҷониби гурӯҳи арзёбии коршиносон барраси карда шавад.

- 17) Дар ниҳоят, ВОА-ро мебояд кафолат дар миқёси санчиши касбии худ, ки боиси судмандӣ ва самаранокии корашон мегардад, диққати ҷидди диҳад. Барои гирифтани тафсилот дар бораи меъёрҳо, ба замимаи (PRAQ) нигаред.

1 Барои дастраст намудани маълумоти иловагӣ дар бораи ВОА чӣ тавр метавонад мавриди диққат қарор гирад ва арзёбии коршиносонро дар бар гирад, яке аз роҳҳо-ин ба ҳуҷҷати PRAQ (Замима), ки маҷмуи самтҳо ва саволҳоро дар рафти арзёбии коршиносон сармезадаро дар бар мегирад. Тариқи дигар-аз назар гузаронидани сомонаи СВС, ки дорои доираи васеи ҳуҷҷатҳои амали аз ҷониби як қатор ВОА-и пешниҳодшуда мебошад.

» АРЗЁБИИ ХУДИ ВА МУТАХАССИСОН

- 18) Бо назардошти хусусияти раванди арзёбии коршиносон ва ошкорбаёнӣ натиҷаҳои он, ВОА метавонад авлавияти санчиши касбиро бо худбаҳодиҳӣ барраси карда, ва қабл аз иҷрои он иқдоми ислоҳиро оғоз кунад. Воситаҳои гуногуни худбаҳодиҳӣ мавҷуданд (ба ҷадвал нигаред). Худшиносӣ инчунин метавонад воситаи муфиде бошад, ки ба ВОА кӯмак мекунад, ки диққати арзёбии коршиносон муайян кунанд. Сипас арзёбии коршиносон метавонад баҳодиҳии мувофиқати амали ислоҳиро, ки пас аз худшиносӣ анҷом дода шудааст, дар бар мегирад.
- 19) ВОА инчунин метавонад ба натиҷаҳои баҳодиҳии дохили, санчишҳо ва чораҳои назоратии ба наздикий анҷомёфта, ки барои паёгирии пешрафт ва татбиқ ё бо мақсади назорати сифат андешида шудааст, мурочиат кунад. Натиҷаҳои ин арзёбиҳо метавонанд иттилоотӣ воридотии иловагӣ, барои муайян намудани равиш ва ҳаҷми арзёбии коршиносон, саҳми иловагии мувофиқ пешниҳод кунанд.

Намунаҳо ва усулҳои, ки барои худбаҳодиҳи ва ҳамчун асос барои арзёбии коршиносон ВОА, истифода мешаванд

Дастур **СВС** – Баланд бардоштани иқтидорӣ мақомотҳои болоии аудитӣ

Дар дастури мазкур (аз ҷониби собиқ Зеркумитаи 1 таҳия гаштааст) оид ба намудҳои мушаххаси арзёбии ВОА, чун дигар намудҳои арзёби иттилоот пешниҳод гаштааст. Дар он инчунин масъалаҳо оид ба чи гуна аз баҳодиҳии беруна ғайри зиёд гирифтани ва чи гуна мулоҳизаҳои калидиро дар баҳодиҳии иқтидор бояд ба назар гирифтани пешниҳод гаштааст. Ниг. www.intosaicbc.org

Системаи андозагирии таъсири **ВОА (СИЭ)**

ВОА СИЭ (таҳиягашта аз ҷониби гурӯҳи кори INTOSAI оид ба арзиш ва манфиатҳои ВОА) барои баҳогузориҳои ҳамаҷонибаи ВОА дар қиёс бо таҷрибаи пешқадами INTOSAI замина фароҳам меорад:

- Системаи изҳороти касбии INTOSAI;
- Дигар маводи роҳнамои INTOSAI.

ВОА СИЭ маҷмӯи усулҳои объективии ченкунӣ ва баҳодиҳии сифатиро дар бар мегирад. Ҳадафи он баҳодиҳии фаъолияти ВОА дар аудит, равандҳои ташкилӣ ва хидматрасонии дастгирӣ, мустақилият ва қарорҳои ҳуқуқӣ ва арзиш ва манфиатҳои ВОА барои ҳама мебошад. ВОА СИЭ метавонад ҳамчун арзёбии худидоракунӣ, баррасии арзёбии коршиносон ё баҳодиҳии беруна гузаронида шавад. Ниг. www.idi.no

Худбаҳодиҳӣ **ИТ (ITSA)**

Маводи худбаҳодиҳӣ ИТ (аз ҷониби гурӯҳи кори EUROSAI ИТ таҳия гаштааст) равона шудааст ба:

- Ба кори ВОА тавассути таъмини сифат ва иҷрои муҳити технологияҳои иттилоотии худӣ ВОА саҳми худро гузошта, ва сатҳи огоҳию идоракунӣ ИТ шароит фароҳам меорад;
- пешбурди иқтидори ВОА баҳри ноил гаштани ба ҳадафҳои стратегии худ тавассути ИТ (масалан, дар робита бо идоракунӣ дохилӣ, тавассути аудити самаранок ва рушди малакаи кормандон).

Ниг. Www.eurosai-it.org .
Худбаҳоидиҳии ИТ-аудитӣ (ITASA)
ITASA (аз ҷониби гурӯҳи кории EUROSAI ИТ таҳия гаштааст) камолоти уҳдадориҳои ҷорӣ ва ояндаи ИТ-аудитиро дар шакли машварат баҳогузорӣ мекунад. ITASA ҳарчанд, ки арзёбии мақоми дилхоҳ кво ИТ-аудитро таъмин наменамояд, лекин арзёбии натиҷабархши мақоми ҷорӣ ва дилхоҳи ИТ-ро барои иштирокчиёни машварат таъмин менамояд. Ниг. Www.eurosai-it.org .
Маводи худбаҳоидиҳии муносиб ISSAI (iCAT)
ICAT (IDI таҳия шуда) – ин мавод, василаест, ки ба BOA кумак мекунад то таҷрибаи кунунии аудиториҳои худро бо талаботҳои ISSAI ҳамоханг кунад, то онҳо эҳтиёҷоти худро барои татбиқи ISSAI муайян кунанд. Ниг. Www.idi.no .
Тадқиқоти ҷаҳорҷӯбаи рушди институтсионалӣ
Тадқиқот (аз ҷониби AFROSAI-E таҳия шудааст) барои мусоидат ба худшиносии ҷаҳорҷӯбаи рушди иқтисодии институтсионалӣ истифода мешавад. Ҷаҳорҷӯба панҷ самти рушди институтсионалиро фаро мегирад: (1) мустақилият ва заминаи ҳуқуқӣ; (2) ташкил ва идоракунии; (3) захираҳои ҷонӣ; (4) меъёр ва услубҳои аудитӣ; (5) муошират ва идоракунии ҷонибҳои манфиатдор. Ниг. Www.afrosai-e.org.za .
Моделҳои қобилияти Ассотсиатсияи муассисаҳои олиии аудиториҳои Укёнуси Ором PASAI
Моделҳои қобилияти PASAI ба амалиёҳои афзалиятноки такмили ихтисос равона карда шудааст, ки метавон ба он таъсири бештари мусбат дошта бошад; он дар худ шаш сатҳро дорост ва хусусиятҳои дастгирии ҳар як сатҳро муҳокима мекунад. Ҳар як сатҳи қаблӣ «қабати асос» мебошад, ки барои тағир додани он кӯшишҳо ба харҷ додан лозим аст. Ҳамин тариқ, такмилҳо пайдарҳам буда тағиротҳо тадриҷӣ мебошанд. Ниг. Www.pasai.org .
IntoSAINT
IntoSAINT (аз ҷониби BOA Нидерланд таҳия шудааст) – ин як воситаи худбаҳоидиҳии арзёбӣ мебошад, ки хавфҳои рости BOA ва камолоти системаҳои идоракунии софдилоноро таҳлил мекунад. Ин ба корбар имкон медиҳад, ки сиёсати софдилонаи инфиродиро таҳия карда, ҳамзамон сатҳи огоҳинокию ростқавлиии кормандони худро баланд бардорад. Ниг. Www.intosaicbc.org/intosaint/ .

ШАРИКОН ВА ЗАХИРАҲО

» ШАРИКОН

- 1) Муваффақияти арзёбии коршиносон аз бисёр ҷиҳат ба дониш ва таҷрибаи гурӯҳи коршиносон ки арзёбии таъчилиро мегузаронанд, вобаста аст. Одатан, аъзои гурӯҳи санчишгарони мустақил аз ҷониби як ё якчанд ВОА ташкил карда мешавад, аммо дар гурӯҳ онҳо инфиродӣ кор мекунанд. Ҳамин тариқ, арзёбии коршиносон ВОА-ҳои санчидамешударо напайваста онҳоро расман тасдиқ намекунад, масалан, гузориши аудиторӣ.
- 2) Интихоби ВОА ва аъзоёни гурӯҳи шарикони арзёбии коршиносон бо дараҷаи баланд аз ҳадафҳо, ҳаҷм ва манфиатҳои чашмдошти санчиш, навъи ВОА-и санчидамешуда ва фаҳмишҳои забонӣ вобастаги дорад. Таҷрибаҳо нишон медиҳанд, ки ВОА-ҳои хоҳиши гузаштани санчиши арзёбии касбиро доранд вазифадоранд, ки шарикони эҳтимолии ВОА-ро ҳарчи барвақттар, ҳатто ду сол пеш аз банақшагирии гузаронидани арзёбии коршиносон муайян кунанд. Ин асосан барои тақризгарони пешбар (агар ВОА санчида шавад), ки бевосита дар муайян намудани ВОА ва дигар шарикон кӯмак мекунад муҳимтар аст.
- 3) Санчиши шарикон метавонад барои ВОА-и санчидамешуда ва ВОА-и тафтишгар фоидаовар бошад. Масалан, таҷрибаҳои пешқадам ва дигар ақидаҳои дар рафти санчиш ба даст омада нишон медиҳанд, ки санчидашударо баҳри баҳои баланд додан ва беҳтар намудани таҷриба ва фаъолияти худ илҳом бахшад.

» МАҲАКҲОИ МУҲИМ ДАР ИНТИХОБИ ШАРИКОН

Санчишҳои шарикон метавонад барои ВОА-и санчишгар ва ҳамчунин барои ВОА-и санчишгузар муфид бошад. Масалан, таҷрибаи пешқадам

ва дигар • дониш ва таҷрибаи муносиб дар соҳаҳое, ки арзёбии коршиносон гузаронида мешавад;

- таҷрибаи қаблӣ дар гузаронидани арзёбиҳои коршиносон;
 - дилхоҳ омиле, ки ба мустақилияти қабулгаштаи ВОА-и санчишгар ва аъзоёни ҷудоғонаи гурӯҳ ва ё вазъияти низоъ таъсир расонида (масалан, ВОА-и санчишгари боиктидор ба ВОА-и санчишгузар маблағгузор ё мушовир буд);
 - таҷрибаи афзалиятноки касбии тақрезгарони инфиродӣ, алалхусус дар ҳолати таҳассус;
 - захираҳои кофӣ (ҳам миқдорӣ ва ҳам сифатӣ) барои гузаронидани арзёбии коршиносони пешниҳодшуда;
 - қобилияти муоширатӣ ва малақаҳои забонӣ, зеро онҳо барои дар рафти мусоҳибаҳо ва тарҷумаи ҳуҷҷатҳо аҳамияти амалӣ доранд;
 - инчунин метавонад барои санчишӣ ВОА аз нуқтаи назари дигар манфиатҳои иловагӣ фароҳам орад; ва
 - масофаи ҷуғрофӣ. Дурнамои фарқияти фарҳангӣ метавонад бартарӣ дошта бошад, аммо масофаи ҷуғрофӣ метавонад боиси афзоиши хароҷот ва мураккабии ташкилӣ (минтақаҳои гуногуни вақт) гардад;
- 4) Фаҳмишҳои аудиторӣ метавонанд ВОА-и аудиториро барои дубора арзёбӣ ва тақмил додани амалия ва фаъолияти худ илҳом бахшанд.
- 5) Қабл аз даъват намудани шарикони эҳтимоли барои пешниҳоди бознигаронии ВОА-и санчишгар баррасӣ кунад, ба монандӣ:

Дар маҷмӯъ гурӯҳи тақрезгарон барои аз назар гузаронидани тавозуни мувофиқ ва омехтаи фарҳангӣ таҷрибавӣ шароит фароҳам меоваранд.

- 6) Мебояд азназаргузаронии мутақобилаи коршиносони ду ВОА, ки усулҳои якдигарро дар асоси алтернативӣ месанҷанд, канорагирӣ кард, зеро ин метавонад ба объективи ва мустақилияти гурӯҳҳои манфиатдор ва натиҷаҳо таъсир расонад.
- 7) Пас аз муайян кардани ВОА-и шарикони эҳтимоли, тавсия дода мешавад, ки ВОА-и санчидашуда бо ҳар яки онҳо тамоси ғайрирасмӣ барқарор карда дар бораи миқёс, ҷадвал, мулоҳизаҳои молиявӣ ва маълумоти замина иттилоот гирад, (масалан, ваколат, сохтори ташкилӣ ва ҳамагуна ҳисоботи солони нашршуда) ва ҳамчунин иттилоот дар бораи муайян кардани қабули даъватномаи расмиро

гирад. Хусусияти ғайрирасмии ин тамосҳо аввал имкон медиҳанд, ки дар сурати посухҳои манфӣ бо дигар шарикони эҳтимолӣ тамос барпо кунанд.

- 8) Дар сурати вучуд доштани якчанд ВОА-и санчишгар бояд аудиторӣ роҳбарикунанда барои ҳамоҳангсозии ин раванд таъин карда шавад. Одатан ВОА-и роҳбар аз ҳисоби корҳои изофӣ захираҳои зиёдтарро дорост. Таҳлилгарӣ роҳбар метавонад ҳамчун ВОА баррасӣ карда шавад ё бо мувофиқаи умумӣ дар байни иштирокчиён интихоб карда шавад. Таҳрири пешбар бояд дар Ёддошти тафохум зикр карда шавад (ниг. Боби 5).

» ЗАХИРАҲО

- 9) Санчиши шарикон аксар вақтҳо сармоягузори назарраси захираҳои ҷонӣ ва молиявиро аз тарафи ВОА-и санчишгар ва ҳамчунин аз тарафи ВОА-и шарик тафтиш карда мешавад. Ҷанбаҳои захираҳои инсонӣ бояд бодикқат ба нақша гирифта шаванд, то кафолат ва самаранокии равандро таъмин кунанд.

Захираҳои ҷониро пешакӣ ба нақша гиред

- 10) Шумора, вазифаҳо ва профилҳои бознигарони тақризгарон, ки аз ҷониби ВОА-и шарик пешниҳодгашта, бояд ҳарчи зудтар муайян карда шаванд. Ҳангоми интихоби аъзои гурӯҳи азназаргузаронии коршиносон ВОА-ҳои шарик бояд кафолат диҳанд, ки гурӯҳ малакаҳои зарурӣ, аз қабиле таҷрибаи мушаххаси техникӣ ва малакаҳои забонро дороанд.
- 11) Ҳангоми таъсиси гуруҳӣ тақризгарон ва банаҷшагирии муҳлатҳои иштирок, мавҷудияти гурӯҳ, инчунин кормандон ва роҳбарияти ВОА-и мавриди санчиш қарор гирифтандро, ба назар гирифтанд муҳим аст.
- 12) Тавсия дода мешавад, ки ВОА-и санчидашуда як гурӯҳи дохилӣ таъсис диҳад, то раванди арзёбии коршиносон, ҳамоҳангсозӣ ва гурӯҳи санчишгарони ҳамкоро дастгирӣ намояд. Ин дар худ масалан, гирифтани ҳуҷҷатҳо, ташкили вохӯриҳо дар дохили ширкат ва ҷонибҳои манфиатдор, дастгирии маъмурӣ ва кумаки логистикиро дар бар мегирад. Гурӯҳи дохилӣ бояд бо роҳбарияти болоии ВОА-и санчишгар, дар ҳамкориҳои зич бошанд.

Фикр кунед, ки хароҷотҳои кӣ бояд бардорад

- 13) Арзиши умумии арзёбии коршиносон метавонад дар сурате бошад, ки ҳамаи унсурҳо дохил карда шаванд (масалан, тарҷума, сафар ва хароҷоти ҷои зист). ВОА-ҳои тафтишшуда ва шарик бояд ҳарчи зудтар тасмим гиранд, ки маблағгузорӣ ва тақсими хароҷотҳои санчиши ҳамкоронро чӣ тавр ба роҳ монанд.

- 14) Имконияҳои гуногуни тақсими хароҷотҳо мавҷуданд, аз ҷумла:

- ҳар як ВОА-и ҷалбшуда хароҷоти худро бар дӯш мегирад;
- ВОА-и санчидашуда хароҷоти мустақими ғайрирасони гурӯҳи тақризгар (масалан, хароҷоти сафар ва ҷои зист), ҳамчунин хароҷоти дигари марбут ба

санчишро (масалан, тарчумаҳо) маблағгузорӣ мекунад;
• арзёбии коршиносон инчунин метавонад аз ҷониби донорон ё ташкилотҳои байналмилалӣ тибқи принципҳои мустақилияти INTOSAI дастгирӣ ва маблағгузорӣ карда шаванд.

- 15) Ҳангоми ҳалли масъалаҳои хароҷот, ҳама тарафҳо бояд шубҳаҳои дахлдоре, ки бевосита бо масъалаҳои пардохтҳои сафар, ҳисобу китоби муҳосибӣ сару кордоранд, баҳри таъмини риояи қоидаҳои дохилӣ ҷалб кунанд.

5

ЁДДОШТИ ТАФОҲУМ

- 1) Арзёбии коршиносон – ин лоиҳаи ихтиёриест, ки аз эътимоди тарафайн асос ёфтааст. Ёддошти тафоҳум ин созишномаест, ки байни ВОА тафтиш карда шаванда ва ВОА-и тафтишкунанда дар санҷиш баста мешавад. Он ҳуқуқ ва ўҳдадорихои иштирокчиёнро танзим карда, унсурҳои калидии арзёбии коршиносонро (масалан, муҳлат ва натиҷаҳо)-ро муайян мекунад.
- 2) Ёддошти тафоҳум бояд ба қадри имкон муфассал ва дақиқ бошад. Он набояд нақшаи муфассали арзёбии коршиносонро дар бар гирад. (ниг. Боби 6).
- 3) Ёддошти тафоҳум бояд пеш аз оғози арзёбии коршиносон аз ҷониби ҳамаи шарикон ва аз руи коида аз ҷониби роҳбари ВОА тафтиш ва аз ҷониби ВОА-и асосӣ мувофиқа карда шавад. Интиҳобан, ҳамаи шарикон метавонанд имзо гузоранд.
- 4) Сарлавҳаҳои зерин масъалаҳоеро нишон медиҳанд, ки метавонанд дар Ёддошти тафоҳуми арзёбии коршиносон дида баромада шаванд. Онҳо танҳо ҳамчун роҳнамо дода мешаванд ва метавонанд вобаста ба ҳолатҳо мукамалтар ё муфассалтар бошанд.

» ЧАРО – МАТНИ АЗНАЗАРГУЗАРОНИИ МАХСУС ВА ЧАШМДОШТҲОИ МУСБӢ

- Шарҳу сабаҳои арзёбии коршиносон чӣ гуна ҳастанд?
- Арзёбии коршиносон дар стратегияи умумӣ ВОА-и тафтишшаванда чӣ нақшро мебозад?
- Оё арзёбии коршиносон бо ташаббуси дигаре алоқаманд аст?
- Оё арзёбии коршиносони манфиатдор дархост шудааст?
- Арзёбии коршиносон чӣ манфиатҳои чашмдошт доранд?

» ЧӢ – ҲАДАФ, ДИҚҚАТ, ҒУНҶОИШ, МЕЪЁРҲО ВА МАҲАКҲО БАРОИ БАРАСИИ МУТАХАССИС

- Чӣ барраси карда мешавад?
- Оё дар доираи он маҳдудиятҳои махсус мавҷуданд?
- Саволҳои арзёбии коршиносон кадомҳоянд?
- Алоқаи имконпазир барои худбаҳодиҳии ташкилот.
- Кадом меъёрҳо ва маҳакҳо истифода мешаванд?
- Оё ягон маҳдудият барои дастрасӣ ба иттилоот оид ба натиҷаҳои арзёбии коршиносон вучуд дорад?

» **КАЙ – ҚАДВАЛ**

- Арзёбии коршиносон кай оғоз мегардад?
- Марҳилаҳои муҳим кадомҳоянд?
- Лоиха ва гузориши ниҳии арзёбии кормандон кай бояд пешниҳод шаванд?

» **КӢ – САВОЛҲО ОИД БА ЗАХИРАҲОИ ҶОӢ**

- Кадом ВОА аъзоёни гурӯҳӣ азназргузaronии ҳамкоронро муаррифӣ мекунад?
- Кадом ВОА барои роҳбарии рафти арзёбии коршиносон интихоб карда шудааст?
- Кадом малака ва таҷрибаи мушаххас аз аъзоёни гурӯҳӣ арзёбии кормандон талаб карда мешавад?
- Оё мутахассисони беруна лозим меоянд?

» **ЧӢ ТАВР – НАҚШҲО ВА ӢҲДАДОРӢҲО**

- Нақшҳо ва масъулиятҳои дахлдори ВОА-и тафтишшаванда ва гурӯҳӣ арзёбии мустақил кадомҳоянд?
- Кадом қоидаҳо махфият татбиқ карда шудаанд?
- Кадом талаботҳои мушаххас (ҳуқуқӣ) барои ВОА-и тафтишшаванда ва тафтишкунанда, бояд ба саҳми ҳамаи шарикон расонида шаванд?
- Қоидаҳо ва талаботҳо барои ҳуҷҷатҳои санҷидашуда дар робита бо дастрасӣ, коркард ва бойгоникунонӣ кадомҳоянд?
- Оё ягон шарт ҳаст, ки ҳуқуқи гурӯҳӣ тақризгарро ба дастрасӣ ба маълумоти мушаххас маҳдуд мекунад?
- ВОА-и тафтишшуда ба аъзоёни гурӯҳӣ арзёбии ҳамкорон чӣ гуна дастгирӣ хоҳад кард, масалан, дар робита бо ҷонибҳои манфиатдори хоричӣ?
- Чӣ гуна ва чӣ қадар вақт гурӯҳӣ санҷиши (коршиносони пешбар) дар бораи пешрафти арзёбии ҳамкорони ВОА-и тафтишшаванда иттилоот медиҳад?

» **ЧӢ ҚАДАР – НАТИҶАҲОИ МОЛИЯВӢ**

- Ҳар як аъзои гурӯҳӣ баррасишаванда бояд чанд рӯзро барои баррасӣ сарф кунад?
- Харочотҳои роҳиро, манзил ва дигар харочотҳои ғайриҷашмдоштро кӣ пардохт мекунад?
- Оё ҳадди пардохти рӯзҳои сафар ва ё миқдори ниҳии рӯзҳо дар сафар вучуд доранд?
- Тартиботи ҷубронӣ харочот дар давоми гузаронидашудани аудит чӣ гуна аст?
- Кадом харочотҳои дигар ба амал меоянд (масалан, тарҷума) ва кӣ онҳоро пардохт мекунад?

» НАТИЧАҲО – ҲИСОБОТИ ДИДА БАРОМАДА/ХУЛОСАВӢ

- Ҳисобот бо кадом забон навишта мешавад ва он ба забонҳои дигар тарҷума карда мешавад?
 - Кадом намуд тартиби тозакунии дар назар аст?
 - Чӣ гуна чораҳо баҳри бо сифати баланд, хонданӣ ва дақиқ тарҷума шудани ҳисоботи ниҳой андешида мешаванд?
 - Оё дар сурати фарқияти байни нусхаҳои аслий ва тарҷумашудаи ҳисоботи ниҳой, матни ҳисоботи аслий бартарӣ дорад?
 - Оё ҳисоботи ниҳой (ё қисми он) нашр мешавад мешавад? Агар ҳа, чӣ тавр?
 - Оё тавсияҳо афзалиятнок ва саривақтӣ мешаванд?
- 5) Баъд аз ба имзо расидани ҳуҷҷати Ёддошти тафохум ва оғози арзёбии коршиносон, фарзиятҳои муайян метавонанд тағир ёбанд ё рӯйдодҳои берунае рух диҳанд, ки ба рафти санҷиш ҳалал расонанд. Дар ин сурат шаркони оид ба арзёбии коршиносонро зарур меояд, ки Ёддошти тафохумро дар нав баррасӣ намоянд, алалхусус вақте, ки унсурҳои калидии Ёддошти тафохум дар назар бошанд. Агар зарурати таҷдиди назар аз ҷониби ҳамаи шарикон пазируфта шавад, тағиротҳои воридшуда дар Ёддошти тафохум бояд тавре, ки дар ҳуҷҷати мазкур дарҷ шудааст, қабул карда шавад.

БАНАҚШАГИРӢ

- қарорҳои калиди ва тахминҳои асосӣ;
- чадвали пешбинишудаи фаъолият ва вазифаҳои, ки бояд ба анҷом расанд;
- вақти ташриф ба ВОА-и тафтишшуда ва санаҳои вохӯриҳои калидӣ (масалан, дар аввал ва охири қорҳо ва тасдиқи ҳисобот);
- марҳилаҳои асосие, ки бояд ба иҷро расанд;
- захираҳои қонӣ ва молиявӣ, ки барои ҳар як амал заруранд;
- натиҷаҳои чашмдоштан дар ҳар як марҳила; инчунин
- хавфҳои хатарноки эҳтимолӣ ва қоҳиш додани онҳо;
- меъёрҳои, ки аз рӯйишон ВОА-и тафтишшуда, арзёбӣ қарда мешаванд; ва
- ҳама гуна пайгирии қаблӣ арзёбии қоршиносон, агар мувофиқ бошанд.

1) Пас аз ба имзо расидани Ёддошти тафохум, тавсия дода мешавад, ки гурӯҳи ҳамкорон дар асоси созишномаи бадастомада нақшаи муфассалеро тайёр намоянд, ки он дар худ равиш ва қадамҳои, ки дар қараёни баррасӣ риоя қарда мешаванд, муайян қарда шаванд.

Дар нақша бояд нишон дода шавад:

Тафсилоти дар нақша буда, аз рӯи мураккабии вазифа ва эҳтиётоти ВОА-и тафтишшуда ва гурӯҳҳои баррасии ҳамкорон, вобаста аст.

2) Банақшагирии арзёбии қоршиносон метавонад аз истифодаи воситаҳо ва усулҳои мувофиқи банақшагирии барои ҷо ба ҷо гузори вазифаҳо, тақсими қорҳо ва идоракунии гурӯҳ манфиат мегирад (масалан, чадвалҳои Гант).

Таҷрибаи мувофиқ дар муайян намудан ва харитасозии роҳҳои мушкили вазифаҳои банақша гирифташударо дар бар мегирад (масалан, бо санаҳои гузашта ва санаҳои саршавӣ, мӯҳлати пешбинишуда ва дигар вазифаҳои вобаста ба ин) ва ҳамгироии буферҳо дар банақшагирӣ барои пешгӯии таъхирҳои эҳтимолӣ ё танаффус дар раванди арзёбии коршиносон.

Ҳадафҳои SMART1 низ метавонанд барои осон кардани назорати умумӣ ва пайгирии пешрафт аз ҷониби роҳбарияти олий муайян карда шаванд. Ҳамчунин бояд буча таҳия ва риоя карда шавад, то хароҷот ва дигар захираҳо дар сатҳи пешбинишуда ва ё пешбинишаванда боқӣ монанд.

3) Нақшаи тартибдодаи ниҳой бояд бо ҳамаи аъзоёни гурӯҳи ҳамкасбон мувофиқа карда шуда, ба ВОА-и тафтишшуда барои иттилоот ва муҳокима пеш аз оғози корҳо, пешниҳод карда шавад. Ҳуҷҷат инчунин бояд саривақт ва мунтазам нав карда шавад, то ин ки идоракунии самарабахш ва назорати муассири лоиҳаро аз рӯи пешрафтҳо таъмин намояд. Нақшаи мазкур инчунин метавонад барои мусоидат ба муоширати байни ВОА ва дар доираи баррасии ҳамкорон, ҳамоҳангсозӣ ва идоракунии амал ва тағиротро фароҳам оварда, хизмат расонад.

4) Монанд ба ҳама нақшаҳои дигар, ки ВОА қабл аз аудит ё оғози лоиҳа омода мекунад, нақшаи баррасии ҳамкорон бояд саволҳои зеринро дар бораи ташкил, иҷро ва идоракунии қарордод ҳал кунад: **ЧӢ?**, **КАӢ?**, **КИ?**, **ЧӢ ТАВР?** **ВА ЧАНД ТО?** Он бояд тафсилоти бештарро оид ба мулоҳизаҳои дар Ӣддошти тафохум зикршуда дошта бошад. (ниг. Боби Баъзе масъалаҳои асосие, ки ба ҳар яки ин саволҳои дар зер дахл дорад, муфассалтар баррасӣ мешаванд:

ЧӢ – дар худ маънои бодикқат муайян намудани ҳамаи соҳаҳои фаро гирифташуда, тақсимои вазифаҳои ба нақша гирифташударо дар бар мегирад. Ин инчунин, аз он вобаста аст, ки чӣ гуна гурӯҳи баррасии ҳамкорон нақшаҳои кориашонро иҷро мекунанд ва кадом захираҳо барои санҷиш мавҷуданд. Дар рафти омодагӣ барои гузаронидани арзёбии коршиносон, гурӯҳи баррасӣ бояд фаҳмиши кофӣ дар бораи моҳият, мандат ва вазифаҳои ВОА дошта бошанд, то ки ҳамаҷониба рафти кори онҳоро тафтиш карда тавонанд. то заминаеро, ки ВОА санҷида мешавад ва чӣ гуна кор мекунад, пурра фаҳманд. Бо ин мақсад, гурӯҳи баррасии ҳамкорон метавонистанд дар бораи роҳҳои гузаронидани тадқиқотро дида бароянд.

ВАКТЕ, КИ – ин маънои тартиб додани мӯҳлатҳои мувофиқ барои ҳар як марҳилаи баррасии ҳамкорон, таъмин намудани вазифаҳои банақшагирифташуда, ва дуруст ба роҳ мондани онҳо дар ҷараёни корҳои пешбинишуда, ва инчунин дастрасии одамон ба онро дорад. Ҳамаи санаҳои мобайнии пеш аз ба итмом расидани баррасии ҳамкасбон бояд мувофиқа ва ҳуҷҷатгузорӣ карда шаванд.

Гурӯҳи баррасии ҳамкорон бояд ин муҳлатҳоро пайгири намуда кафолати иҷроиши саривақтии ҳамаи корҳои ба нақша гирифташударо таъмин намоянд. Барои чамъоварии хуччатҳои зарурии тасдиқкунанда ва ҳамчунин тартиб додан ва тасдиқи ҳисоботи ниҳой бояд вақти кофӣ чудо карда шавад.

КӢ – барои пур кардани руйхати шахсонро, ки ба марҳилаҳои гуногуни арзёбии коршиносон ҷалб карда мешаванд ва ҳамчунин барои муайян кардани ӯҳдадорҳои онҳо талаб карда мешавад. Аъзои гурӯҳи коршиносон бояд бодикқат интиҳоб карда шаванд ва барои иҷрои вазифаҳои дуруст омодагӣ бинанд (чӣ ва чӣ гуна). Ба яке аз аъзои гурӯҳи баррасии ҳамкасбон, эҳтимолан аз ВОА, ки ба ҳайси санҷишгари асоси хидмат мекунад, бояд масъулияти ҳамроҳсозӣ бо ВОА-ро вогузор кард.

Кормандони ВОА-и тафтишшаванда бояд ба таври кофӣ дар бораи баррасии ҳамкасбон ва чораҳои андешидашуда оид ба гузаронидани тадқиқотҳои саҳроӣ огоҳ карда шаванд, алахусус агар аз онҳо талаб карда шавад то ки яққоя бо гурӯҳҳои баррасии арзёбии ҳамкори кунанд. (кай ва кӣ). Ҳамин чиз ба ҷонибҳои манфиатдори берунае, ки бо онҳо тамос гирифтани мусоҳиба кардан мумкин аст, дахл дорад.

ЧӢ ТАВР – бояд усулҳои интиҳобкардаи гурӯҳҳои баррасиро дар бар гирад. Одатан он метавонад омезиши зеринро дар бар гирад: баррасиҳои утоқи корӣ, мусоҳибаҳо, гурӯҳҳои фокусӣ, мушоҳидаҳо, пурсишҳо ва саволномаҳо. Интиҳоби усул ҷа чиро фаро гирифтани санҷиши коршиносон вобастагӣ дорад, ва ҳангоми иҷрои вазифа аз машқ чиро интизор бояд шуд, санҷиши коршиносонро ки мегузаронад ва аз тарафи ВОА-и тафтишшаванда ва ҷонибҳои манфиатноки он кӣҳо иштирок мекунанд.

ЧӢ ҚАДАР – ба арзиши умумии тахминии санҷиш, ва инчунин ба чӣ гуна ва аз ҷониби кӣ маблағгузорӣ шудани ҳар як иштирок ва фаъолият, таалуқ дорад. Принсипҳо бояд дар Ёддошти тафоҳум дарҷ гашта бошанд, ва хароҷотҳо бояд, ки ба таври ҳатми ба ҳар як иштирокчии ВОА дар бучети сафарбаркардашуда муайян карда бошанд.

5) Ғайр аз ин, ҳангоми ҳалли масъалаҳои дар боло зикр шуда, ҳарду ҷониб (яъне гурӯҳи баррасии ҳамкорон ва ВОА-и тафтишшаванда тафтиш карда шаванд) ва инҳо бояд бо диққат арзёби шаванд, ки оё инҳоянд:

- ҳар чизе, ки метавонад ба таври назаррас барои расидан ба ҳадафҳои арзёбии коршиносон монеа эҷод кунад, масалан: эҷод намудани монеа ба ҳуқуқҳои дастрасӣ ба иттилооте, ки барои арзёбии коршиносон заруранд;
- набудани ҳайати асосии ВОА-и тафтишшаванда ва аъзоҳои гурӯҳи санчиши коршиносон дар давраҳои муҳими гузаронидани фаъолиятҳои саҳроӣ; ё ин ки набудани малака ва таҷрибаи ғайричашмдошти муайяне, ки барои тафтиш талаб карда мешавад;
- Дилхоҳ эҳтиёҷот дар таҳияи нақшаҳои амал дар ҳолатҳои фавқулодда, алахусус барои хавфҳое, ки ба ақидаи гурӯҳи коллегиального обзора ба эҳтимоли зиёд сарзанад ва тавонанд ба раванди коллегиал обзор таъсири ҳалқунанда расонанд.

2) Ҳангоми банақшагири бояд ба таҳияи қолаби таҳририи ҳисобот оид ба арзёбии коршиносон диққат дод. Тавсия дода мешавад, ки гурӯҳи рецензирования сохтори гузориш ва мундариҷаи онро дар марҳилаи аввал таҳия намуда, инчунин бо фаъолиятҳои банақшагирифта ва масъалаҳои баррасӣ, робита барқарор кунад. Ин ба таъмини инъикоси кофии ҳама ҷанбаҳои асосии санчиши рафти кор дар маҳал, мусоидат менамояд, инчунин барои таҳияи ҳисоботи муфассали арзёбии ҳамкорон пас аз анҷоми фаъолият дар маҳалҳои кори мусоидат мекунад.

2) Хулоса, банақшагирии арзёбии коршиносон бояд дар охир ҳамчун воситаи таъмин намудани арзёбии пурраи ба масъалаҳои асоси нигаронида шуда бошад, инчунин лоиҳа ба таври саҳеҳу дуруст муайян шуда бо захираҳои таъмин, иҷрошаш сари вақти ва аз ҳисоби буча ба анҷом расонида шавад, ва ҳисоботи ниҳой бошад ҳадафнок, мукамал, фаҳмо, ҷолиб ва мувофиқу дақиқ бошад.

КОРҲОИ САҲРОӢ

- 1) Марҳилаи фаъолиятҳо дар макони иҷроиш ва раванди тақризнависӣ ин ҷамънамоии далелҳои муҳимӣ мавҷудбуда барои дастгирии рафти мушоҳидаи тақризнависӣ ва ҳамчунин таҳлили натиҷаҳо мебошад. Фаъолият дар макони иҷроиш бояд мувофиқи наҷшаи коркардшудаи гурӯҳи баррасии ҳамкорон ва ба мувофиқарасида бо ВОА-и тафтишшаванда ба роҳ монда шавад. Он инчунин бояд дар худ дилхоҳ ислоҳоте, ки дар ҷараёни санҷиш дар нақша дароварда шуда буданд, инъикос кунад, масалан, бо сабаби тағиротҳои руҳдода дар ҳаҷми фаъолиятҳо ё ин ки мушкилотҳо дар рафти ҷамъоварии далелҳои тасдиқкунанда.
- 2) Қабл аз оғози фаъолиятҳои саҳроӣ инчунин мебояд диққатро ба аъзоёни алоҳидаи гурӯҳ нигаронид, ки аъзоёни гурӯҳ уҳдадорихо ва нақшҳои ҷашмдошти худро равшану возеъ дарк намоянд. Ин ҳамчунин бо назардошти он ки санҷишҳои шарикон баъзан хусусиятҳои ба худ хос ва мураккабро дороанд, хеле муҳим аст. Ғайр аз ин, гурӯҳи баррасии ҳамкорон қаблан якҷоя фаъолият накардаанд, бинобарин бояд бовари ҳосил кард, ки ҳар як супориш бояд ба қадри кофӣ муайян ва дуруст тақсим карда шавад. 1
- 3) Гузашта аз ин, бо назардошти он, ки ҳадафи санҷишгарони мустачил аз ҳадафҳои асосии аудит куллан фарқ мекунанд (ниг. Боби 2), бояд ба он кушид, ки аъзоёни ҳамаи гурӯҳ мувофиқ амал карда ба иҷроиши супоришҳои аудитҳо ҷалб карда

нашаванд. ВОА-и тафтишшаванда. Масалан, одатан гузаронидани арзёбии коршиносон зарур нест, агар он махсус дар доираи равиши тасдиқотӣ далелҳо бо кӯмаки санчиш дар моҳият мувофиқа накарда бошад (тавре ки ба аудит зарур аст).

- 4) Барои фаҳмиши равишҳо санчишҳои қадам ба қадам мунтазам гузаронида мешаванд, вале на санчишҳои муфассали роҳҳои идоракунӣ. Иттилооти ба дастмада аз рафти мусоҳиба, набояд ҳатман расман тасдиқ шавад, гарчанде, тавсия дода мешавад, ки иттилоотро ҳуҷҷатгузори ва дар он имзои мусоҳибашаванда ва мусоҳибагирандаро бояд гузошта. Ин махсусан дар сурате, муҳим аст, ки он ягона сарчашмаи исботкунанда ба шумор равад ва ба сифати асос барои мушоҳидаҳо дар ҳисоботи ниҳой истифода карда шавад.
- 5) Агар арзёбии коршиносон дар худ омӯзиши бевосита ё ин, ки санчиши ҳуҷҷатгузори назоратӣ ё аудитиро талаб кунад, бояд ки он дар асоси интиҳоб гузаронида шавад. Ҳаҷми иқтибос бояд аз хулосаҳои пурсидашудаи захираҳои мавҷуда, ва инчунин дараҷаҳо ва қувваи системаи санчиши таъмини сифати ВОА вобастаги дошта бошад.
- 6) Якчанд қадамҳои стандартии аудитӣ метавонанд дар рафти арзёбии коршиносон бо муваффақият истифода шаванд. Масалан, дар рафти фаъолиятҳои баррасии ҳамкасбон гурӯҳи баррасии ҳамкасбон бояд, ки:
 - ба даст овардани фаҳмиши кофӣ оид ба ВОА-и тафтишшаванда ва атрофи;
 - муайян кардани расмиётҳои, ки барои чамъовари ва таҳлили иттилоот ва маълумот, истифода бурда мешаванд;
 - чамъовариҳои далелҳо ва баҳогузориҳои тақрибӣ;
 - ба назарҳо ва далелҳои гуногун кушода башанд;
 - нигоҳ доштани муносибати объективӣ ва беғаразона ба иттилооти пешниҳодшуда;
 - баровардани хулосаҳои касбӣ барои муайян намудани он, ки оё далелҳои чамъоваришуда барои баровардани хулоса дар бораи масъалаҳои омӯхташуда кофӣ ҳастанд ва машваратҳои муфид ва мувофиқ медиҳанд;
 - машварат кардан бо ҳама ҷонибҳои манфиатдор;
 - истифодаи далелҳои қонекунанда (чунон ки дар мавриди аудити натиҷабахш) бо

мақсади нишон додани хулосаҳои мушаххас ва тавсияҳои натиҷабаш (дар фарқият бо «дуруст / нодуруст»-и хусусияти санчиши молиявӣ дошта ва мувофиқати он);

- пеш бурдани ҳуччатгузори тасдиқкунанда ва сабтҳои таҳлилӣ; ва
- таҳия ва муҳокимаи натиҷаҳо ва мушоҳидаҳо ба сифати асос барои ҳисоботҳо.

7) Бо вучуди ин монандӣ бо аудит, табиати ғайримуқаррарии арзёбии шарикон маънои онро дорад, ки гурӯҳ озодии бештар, чандирӣ ва имкониятҳо, ҳаракатҳо дар иҷро кардани кори худ ва омӯхтани роҳҳои гуногуни пешравӣ ва беҳтаршавии ВОА-и тафтишшавандаро дорад. Масалан, дар раванди баррасии ҳамкорон гурӯҳ метавонад оиди он ки ВОА-и тафтишшаванда ба чӣ меҳодад ноил гардад, чаро он ба хулосае, омад, ки ин тавр амал кунад, боз кадом вариантҳо аз назар гузаронида шуданд, оё амалҳои пешгирифта дуруст ба роҳ монда шудаанд, чиро метавон беҳтар кард ва чӣ тавр, метавонад савол пурсад ва қазоват намояд.

8) Дар оғози фаъолият дар ҷойҳо гузаронидани муҳокимаи расмӣ байни шахсони вазифадор аз тарафи ВОА-и тафтишшаванда ва гурӯҳи баррасии ҳамкорон лозим аст. Ҳадафи ин вохӯри метавонад мубодилаи иттилоот аз рӯи ин саволҳо гардад, чун:

- супориши техникаи мувофиқ, ки дар худ самт ва ҳаҷми арзёбии коршиносон ва дилхоҳ тағиротҳои бо онҳо алоқамандро аз он вақт дар бар мегирад;
- коркардҳои нав ва дилхоҳ саволҳои ба онҳо алоқаманд;
- чадвали корӣ ва корҳои, ки бояд иҷро шаванд;
- руёхати мусоҳибашавандаҳо / тақризнависонӣ мақсадноки дохилӣ ва берун аз ВОА-и тафтишшаванда;
- саволҳои, ки бо ҳуччатгузорӣ, системаи иттилоотӣ ва ҳайат алоқаманд ҳастанд;
- талаботҳо аз тарҷумаҳои шифои ва хаттӣ;
- ҳамоҳангсозии логистикӣ ва алоқа;
- қоидаҳои пардохти харочотҳо;
- мӯҳлат ва марҳилаҳои чашмдошт; ва инчунин
- тартиботи ҳисоботӣ ва тозакунии.

9) Роҳбари раванди арзёбии коршиносон инчунин бояд робитаи мунтазамро бо роҳбарияти ВОА-и тафтишшаванда нигоҳ дошта ва ба таври лозимӣ онҳоро аз рафти санчишҳои ҳамкорон иттило диҳад. Дилхоҳ тағиротҳои ҳаҷм ва рафтор бояд ки феврал муҳокима ва бо ВОА-и тафтишшаванда ба мувофиқа расонида шаванд. Илова бар ин, он инчунин ба азнавсозии арзёбии коршиносон ва, ҳисоботи лозимаи лоиҳа оварда мерасонад.

10) Дар охири кор дар маконҳои иҷроӣ мебоист воҳӯриҳои расмӣ чамбастӣ ё воҳуриҳои силсилаӣ гузаронид, то ин ки, гурӯҳҳои баррасии ҳамкории ВОА-и тафтишшавандаро оиди мушоҳидаҳо ва инчунин оиди дилҳоқ масъалаҳои ҳалнашуда ва муҳлатҳои ба охиerrasии арзёбии коршиносон муҳокима намуда, маълумотнок намуд.

11) Дар чамбаст, арзёбии коршиносон ба се ҷанбаи асосӣ равона карда шудааст:

- *Чамбоварии иттилоот*: ба ин чамбоварии иттилоот ва ҳуҷҷатгузории ВОА-тафтишшаванда дар назар аст;
- *Фаъолиятҳои таҳлилий*: ба инҳо дилҳоқ баҳогузориҳо, таҳлилҳои маълумотӣ, тадқиқотҳои мавзӯии аз тарафи гурӯҳи баррасии ҳамкорон иҷро мешуда ва аз рӯи саволҳои омӯзишӣ ҳастанд, шомиланд; инчунин
- *Муоширати бефосила*: он дар марҳилаҳои гуногуни раванди арзёбии коршиносон нигоҳ дошта мешавад (чузъан, фаъолиятҳо дар маконҳои иҷроӣ ва ҳисоботдиҳӣ) бо андозаи ошкорбаёни ва мубодилаи мушоҳидаҳои ҳарҳела, хулосабарориҳо, далелҳо ва назарсанҷиҳои аз рафти арзёбии коршиносон ба даст омада.

- 1) Марҳилаи ҳисоботгузори арзёбии коршиносон дар худ омаданамоии ҳисоботи лоиҳавӣ, натиҷаҳои мувофиқашуда, хулосаҳо ва тавсияҳо аз ВОА-и тафтишшаванда, дастрас намоии шарҳу эзоҳи хаттӣ ва омаданамоии ҳисоботи ниҳоии санҷишӣ ҳамкасбонро дар бар мегирад.
- 2) Ҳисоботи арзёбии коршиносон ин натиҷаи асосии раванди арзёбии коршиносон ба шумор меравад. Ҳадафи он – баландбардории арзишӣ ВОА-и тафтишшаванда мебошад ва:
 - а) Пешниҳоди мақсад, ҳаҷм ва хусусиятҳои корҳои анҷомдода, инчунин асоснок кардани он мебошад;
 - б) Пешниҳоди возеъ ва саҳеҳи мушоҳидаҳо, хулосаҳо ва натиҷаҳои ба дастмада аз рафти арзёбии коршиносон;
 - в) Пешниҳоди тавсияҳои амалӣ дар самтҳои, ки дар оянда имконияти беҳтаршавиро доранд; ҳамчун
 - г) Ба сифати таҳкурсии муфид баҳри беҳбудӣ ё тағиротҳои воридшуда аз ҷониби ВОА-и тафтишшуда, арзёби ва пайгирӣ карда, хизмат мекунад.
- 3) Нашри натиҷаҳои арзёбии коршиносон таҷрибаи хуб ба шумор меравад, зеро он тарафдорӣ ва омодагии ВОА-и тафтишшавандаро дар масъулиятшиносӣ ва шафофияти дар муносибати ӯҳдадори инъикос мекунад. Аммо қарор дар бораи нашр ва ё ради нашр ба салоҳияти ВОА-и тафтишшаванда менамояд.
- 4) Шунавандагони мақсадноки гузориши баррасии ҳамкасбон – ин ВОА-и тафтишшуда ва инчунин ҷонибҳои манфиатдори асосӣ мебошанд (масалан, Парлумон, ВАО, шахрвандон,

ҳукумат, ташкилотҳои ғайриҳукуматӣ ва дигар ВОА). Эътимод ба ҳисобот ин пеш ҳама аз сифат ва тарзи пешниҳоди он вобаста дорад. Дар сурати хуб фикр накардан ё таҳияти нодурусти ҳисоботи ниҳой, обрӯи ВОА-ҳои тафтишшаванда ва тафтишкунанда метавонад коҳиш ёбад.

5) Барои ноил шудан ба ҳисоботи баландсифат, муҳим аст, ки гурӯҳи баррасии ҳамкасбон ба меъёрҳои зерини ҳисобот диққати кофӣ диҳанд: он бояд, ки ҳадафнок, мухтасар, мувофиқ, саҳеҳ, пурра, боварибахш, дақиқ ва созанда бошад. Лоихаи ҳисоботи баррасии ҳамкорон бояд ба мақомоти ВОА-и тафтишшуда барои тавзеҳот, беҳтараш ҳаттӣ пешниҳод карда шавад.

б) Тавсияҳо оид ба беҳбудӣ аксар вақт ҳангоми иҷроиши фаъолиятҳо дар макони кор таҳия ва дар марҳилаи ҳисоботӣ ба анҷом мерасанд. Онҳоро мебояд:

- диққати худро ба самт хатари назаррас ё потенциали дошта баҳри беҳтарсозӣ равона кардан;
- то кадом ҳадд имконият доштан, ба тавсияҳои баррасиҳои коршиносони ВОА-ҳои тафтишшудаи қаблӣ, мувофиқат кардан;
- ба таври мусбӣ таҳия карда, ва диққати асосиро ба натиҷаҳои ноилмешуда равона кардан;
- мушаххас будан, аммо бо шумораи басандаи далелҳо барои фаҳмиши кофӣ;
- қонёкунанда будан, на тавсиявӣ; инчунин
- амалӣ ва фоидаовар будан.

7) Гурӯҳи тафтишгаронӣ мустақил бояд санчишҳо ва чораҳои назоратии дохилиро ҷорӣ намоянд, то ки он ба меъёрҳо ҷавобгӯ будани ҳисоботи ниҳойро кафолат диҳад. Масъулият барои таҳияи ҳисобот бисёр вақт бар души тақризгар вогузор мешавад. Банақшагирии ҳисобот бояд, ки аз вақти ба нақшагирии умумии арзёбии коршиносон оғоз гардад. (ниг. Боби 6). Илова бар ин, рафти таҳияи бояд мукаррарӣ, ва нусхаҳои қаблии ҳуҷҷат то замони ба ВОА-и тафтишшаванда расидан, мунтазам санчида, тағир дода ва беҳтар гардонида шаванд.

8) Дар ҳисоботи ниҳойи санчишии ҳамкорон, мушоҳидаҳои муҳим, хулосаҳо ва тавсияҳо бояд ба таври саҳеҳ ва мантиқӣ баён карда шаванд. Ҳамон раҳнамо, қоидаҳо ва таҷрибаҳои беҳтарине, ки ВОА маъмулан дар таҳияи масалан, ҳисоботи аудитӣ, таъсирбахшӣ, инчунин дар ҳисоботи санчишии ҳамкорон истифода мебаранд, бояд ки истифода шаванд:

Ҳисоботи арзёбии коршиносон одатан аз унсурҳои зерин иборат аст:

- *Баёноти мухтасар* (мухтасар, возеъ ва дақиқи он чизе, ки дар ҳисобот мавҷуд аст, бо тавачҷӯҳ ба мушоҳидаҳо ва хулосаҳои муҳимтар);

- *сарсухани кӯтоҳ ва маълумотнома;*
- маълумотҳои калидӣ оид ба *ҳадаф, ҳаҷм, ва маҳакҳои арзёбии хамкорон, ки аз руи онҳо таҳлили ВОА гузаронида шуд;*

• *Мушоҳида* (ин қисми асосии ҳисобот аст, ки онро дар зиёда аз як боб пешниҳод кардан мумкин аст. Муҳим он аст, ки натиҷаҳо тавре пешниҳод карда шаванд, ки ба хонанда барои пайгирии чараёни далелҳо мусоидат кунанд); ва

- *Ҳулосаҳо ва тавсияҳо*, ки ҷавобҳо ва ҳулосаҳои возеҳ ва дақиқро дар бораи вазифаҳои, ки барои баррасии ҳамсолон гузошта шудаанд, инчунин тавсияҳои амалии дахлдорро барои беҳтар кардан дар бар мегиранд.

9) Дигар маълумотҳои дахлдорро дар замимаҳо пешниҳод кардан мумкин аст, то ба қисмҳои асосии ҳисобот, нуқтаҳои муҳими он тавачҷӯх фароҳам оранд. Диаграммаҳо, графикҳо, маълумотҳо ва тасвирҳои бодикқат интиҳобшуда метавонанд хондани онро беҳтар намуда, онро барои хонанда ҷолибтар гардонанд. Муаррифии ниҳии ҳисобот метавонад аз омилҳои дигар вобаста бошад, аз қабилҳои услуби меъёрӣ, ки одатан ВОА-и тақризгар ба он таъя мекунад, афзалиятҳои миллӣ ё минтақавӣ ва инчунин қоидаҳои дахлдор ё стандартҳои миллӣ риоя мекунад.

10) Лоихаи ниҳии ҳисобот бояд ба гурӯҳи дохилии ВОА-и тафтишшуда бо шарҳ ва пешниҳодҳо пешкаш карда шавад. Ин қисми раванд одатан бо як ё якчанд маҷлиси хотимаӣ ба мувофиқа расонида мешавад. Инчунин мувофиқа кардан мумкин аст, ки ВОА-и тафтишшуда ба ҳисоботи санҷиши хамкасбон посухи хаттӣ пешниҳод мекунад, ки дар он масалан, мавқеи худро нисбати мушоҳидаҳо ва тавсияҳо, аз ҷумла ҳама гуна сабабҳои радкунӣ баён менамояд. Ин ҷавобҳо метавон нашр кард.

11) Марҳилаҳои дар назардошта ва мӯҳлатҳои таҳия ва ба итмом расонидани ҳисоботи санҷиши хамкорон одатан дар Ёддошти тафохум муқаррар карда шудаанд (ниг. Боби 5). Гузориш аксар вақт аз ҷониби роҳбарони дахлдори ВОА-и ширкаткунанда имзо карда мешавад, аммо таҷриба метавонад фарқ кунад. Усули алтернативӣ аз он иборат аст, ки роҳбари гурӯҳи тақризгар аз номи гурӯҳ ҳисоботро имзо мекунад. Баъзе ҳисоботҳо номи ҳамаи аъзои гурӯҳи тақризгар дар бар мегирад ва баъзан имзои онҳоро.

12) Пас аз ба итмом расидан ва нашрӣ ҳисоботи ниҳой, роҳбари арзёбии коршиносон-бо шартӣ пешаки тасдиқшуда бо ВОА-и тафтишшаванда метавонад аз имконият истифода бурда нусхари ба INTOSAI бо дигар таҷрибаҳо ва ғояҳои беҳтарини ин ё дигар изҳоротҳои INTOSAI фиристад. Масалан, созишномаи мазкур метавонад дар Ёддошти тафохум муқаррар карда шавад.

ИҶРОИШИ НАТИҶАҶО ВА ТАДБИРҶОИ МИНБАЪДА

- 1) Бо салоҳдиди ВОА-и тафтишшуда, қарор дар бораи он, ки то чӣ андоза тавсияҳои санҷиши ҳамкорон бояд риоя карда шаванд. Нақшаи чорабиниҳо инчунин метавонад ҳамчун як қисми посухи хаттӣ, ки ВОА-и тафтишшуда ба гурӯҳи баррасии ҳамсолон пешниҳод мекунад ё дар доираи ҳисоботи ниҳой нашр карда мешавад, дохил карда шавад. Назорати хуб таҳияшудаи минбаъда барои ноил шудан ба таъсири пурраи раванди арзёбии коршиносон, такмил ва беҳтаргардони он мусоидат мекунад.
- 2) Барои мусоидат намудан ба татбиқ, гурӯҳи баррасии ҳамкорон метавонад тавсияҳоро ба меъёрҳои мухталиф гурӯҳбандӣ кунад, масалан:
 - муҳимияти тавсияҳо (аз нуқтаи назари ВОА-ҳои тафтишшаванда);
 - муҳлати чашмдошти амалигардонӣ (бо таваққӯи кӯтоҳмуддатӣ, миёнамуддатӣ ва дарозмуддатӣ); инчунин
 - Оё тавсияҳо метавонанд барои ВОА-и тафтишшаванда бевосита амалӣ карда шаванд ё амалишавии онҳо масалан, ҳаракатҳои қонуниро талаб мекунад. Ин метавонад ба тавсияҳои барои тақвиятбахшии мустақилияти ВОА равона карда шавад.
- 3) Татбиқи тавсияҳои қабулшудаи баррасии ҳамкасбон метавонад ҳамчун як лоиҳаи алоҳида ё бо роҳи воғузур кардани масъулият ба зиммаи роҳбарон ё кормандоне, ки барои баррасии амалиёт масъуланд, амалӣ карда шавад. Тавре ки дар ҳама ташаббусҳое, ки тағирот ё беҳбудӣ талаб карда мешавад, фаъолиятҳои таъиншуда бояд санаҳои мувофиқи анҷомро низ дар бар гиранд. Пешрафтро инчунин тавассути ҳисоботҳои даврӣ ба роҳбарияти ВОА пайгирӣ кардан мумкин аст.

4) Тавсия дода мешавад, ки ВОА-тафтишшаванда ба таври мунтазам оиди пешрафт (дар ҳисоботи солона ё дигар василаи мувофиқ) дар татбиқи тавсияҳои рафти баррасии ҳамкасбон ҳисобот диҳад дар бораи пешрафтҳо дар татбиқи тавсияҳои баррасии ҳамкасбон.

5) ВОА-и тафтишшуда инчунин метавонад аз гурӯҳи ибтидоии баррасии ҳамкасбон дараҷаи амалишавии тавсияҳоро то муҳлати мувофиқа карда дархост кунад, (масалан, як, ду ё се сол) ки вобаста аз сатҳи аҳамиятнокии тавсияҳо иҷрои тавсияҳоро баррасӣ кунанд. Пас аз санҷиш, гурӯҳ метавонад ҳисоботи иловагӣ оид ба рафти татбиқи тавсияҳо ва инчунин эҳтимолияти тавсияҳои ҷорӣ таҳия кунад. Ба манфиати шаффофият ва ҳисоботдихӣ, хусусан дар ҳолатҳое, ки натиҷаҳои якуми арзёбии коршиносон нашр шудан, инчунин тавсия дода мешавад, ки натиҷаҳои арзёбии коршиносон минбаъда низ нашр карда шавад.

6) Бояд баррасии арзёбии коршиносон барои гурӯҳҳои тақрибӣ (роҳбарон)-и ВОА гузаронида шавад. Арзёбии коршиносон на танҳо ба манфиати иштирокчиёни инфиродӣ, балки ба манфиати васеи ҷамъияти INTOSAI ҷавобгӯ бошад, алахусус ҳамаи ВОА-ҳои ки арзёбии коршиносонро ҳамчун баррасии тақризгар ё ба сифати коршинос хизмат мекунад. Ба ВОА тавсия дода мешавад, ки санҷиши гузаронидаи шариконро баҳогузори намуда, таҷрибаи пешқадам ва таҷрибаҳои худро нашр намоянд. Азбаски арзёбии коршиносон ихтиёрист (ниг. 2.2), тарҷеи пасбинӣ низ ихтиёрист.

ЗАМИМА: САМТҲО ВА САВОЛҲОИ АРЗӢБИИ КОРШИНОСОН

МУҚАДДИМА

- 1) Замимаи мазкур «Самтҳо ва саволҳои арзёбии коршиносон» (PRAQ) ин худ роҳнамо дар он самтҳои салоҳиятноки ташкилӣ ва фаъолияти БОА-ро фаро гирифта, оварда шудааст. Он инчунин саволҳои намунавиро барои истифода дар арзёбии коршиносон пешниҳод мекунад. Истифодаи замимаи мазкур ихтиёрӣ аст, аммо ҳамчун воситаи муфиди маълумоти пешбинӣ шудааст¹.
- 2) Дастуре, ки дар PRAQ мавҷуд аст, муқаммал ё дастурӣ нест. Тақризнамои метавонад самтҳоеро дар бар гирад, ки бо PRAQ фаро гирифта нашудаанд. Саволҳо бояд ба БОА ва / ё ба ҳадафи мушаххаси арзёбии коршиносон мувофиқ карда шаванд.
Использование всех примеров вопросов может оказаться невозможным или необходимым. Истифодаи ҳама саволҳои намуна метавонад ғайриимкон ё зарур бошад. Саволҳои иловагӣ талаб карда мешаванд.
- 3) PRAQ пеш аз ҳама ба принципҳо ва дастурҳои дар Чорчӯби INTOSAI барои изҳороти касбӣ (IFPP) муайяншуда асос ёфтааст. Аз ҷумла, ба назар гирифта мешавад:

Принсипҳои бунёдии INTOSAI ва принсипҳои асосӣ (INTOSAI-P 1 - INTOSAI-P 99), ки барои арзёбии мустақилият, шаффофият, ҳисоботдихӣ, идоракунӣ, ахлоқ ва назорати сифати БОА заминаи муҳим фароҳам меоранд. Стандартҳои INTOSAI (ISSAI), ки меъёрҳои касбии эътирофшудаи аудити давлатиро муайян мекунад; Роҳнамои INTOSAI (GUID), ки ҳама меъёрҳоро ба дастурҳои муфассал ва

амалиётӣ барои самтҳои мушаххаси фаъолият ё масъалаҳо барои истифодаи ҳаррӯза ва маълумоти хаст, табдил медиҳад.

4) Маълумоти иловагии истинод дар бораи баррасиҳои ҳамкасбони ВОА дар сомонаи СВС (www.intosaicbc.org) дастрас аст. Китобхонаи онлайнӣ ҳуҷҷатҳои намунаҳои арзёбии коршиносон ва дигар маълумоти пурарзишро дар бораи раванди арзёбиҳои коршиносон дар бар мегирад.

5) PRAQ ба ҳафт мавзӯи асосии умумии зерин таваҷҷӯҳ зоҳир мекунад, ки ҳар яке аз онҳо принсипҳои асосӣ, заминаҳо ва / ё масъалаҳои асосии фарогирии INTOSAI ва дигар дастурҳо ва адабиёти касбиро дар бар мегиранд:

- А. Мустақилият
- Б. Мандат, дурнамо ва намудҳои фаъолият
- В. Идоракунии захираҳо
- Г. Муошират ва ҳамкорӣ бо ҷонибҳои манфиатдор
- Д. Одоб, шаффофият, ҳисоботдиҳӣ ва идоракунии хуб
- Е. Меъёрҳои аудитӣ, методология ва назорати сифат
- Е. Равиш ва аудит

А. МУСТАҚИЛИЯТ

6) Мустақилияти ВОА маъноӣ асос дорад. Бо баҳодихии дараҷаи мустақилияти ВОА тавсия дода мешавад, ки ба истиноди INTOSAI-P 10-и Эълумияи Истиқлолияти Мексикои ВОА, INTOSAI-P 12 таъя кард. Арзиш ва манфиатҳои ниҳодҳои олии назоратии аудит - тағир додани ҳаёти шахрвандон ва Дастурамали Роҳнамо GUID/P 9030 ва таҷрибаҳои пешқадами марбут ба мустақилияти ВОА .

7) Намунаҳои саволҳои арзёбии коршиносон барои мустақилияти ВОА (гурӯҳбандӣ бо сарлавҳаҳои Эълумияи Истиқлолияти Мексикои) инҳоро дар бар мегиранд:

- заминаи ҳуқуқие, ки мустақилияти ВОА-ро муқаррар мекунад

- Оё заминаи қонунии мувофиқ ва муассири конститутсионӣ барои кафолати мустақилияти ВОА вучуд дорад?

- Оё муқаррароти ин сохтор дар амал татбиқ мешавад?

- Оё муносибат байни ВОА, парлумон ва ҳукумат дар доираи конститутсионӣ / қонунгузорӣ / дар қорҷӯбаи ҳуқуқ муайян карда шудааст?

- Мустақилияти роҳбари (он)-и ВОА

- Механизми мувофиқ барои интиҳоб ва таъин кардани роҳбарон ва аъзоёни (дар мавриди муассисаҳои коллегиялӣ) ВОА вучуд дорад?

- Оё механизмҳои мувофиқе ҳастанд, ки барои нигоҳ доштани мустақилият, алахусус ҳангоми зарурати нав кардани мӯҳлати роҳбарии ВОА заруранд?

- Оё мӯҳлати вазифа ва дигар шароити ба қор қабул кардан, мувофиқ аст?

- Оё кафолатҳои кофии ҳуқуқӣ барои Ҳимояи мустақилияти роҳбарони ВОА, аз ҷумла кафолати мӯҳлати фаъолият намудан дар вазифа ва Ҳимояи ҳуқуқ ҳангоми иҷрои мӯътадили ӯҳдадорияшон мавҷуданд?

• Мустақилияти аудиторҳо

- Оё кафолатҳои кофии ҳуқуқӣ барои Ҳимояи мустақилияти аудиторони ВОА дар рафти кор, аз ҷумла дар ҳолатҳои, ки иерархияи ВОА ба онҳо фишори ғайриоддӣ овардааст?

- Оё механизми ҳаст, ки раванди арзёбии фаъолияти аудиторонро танҳо ба мулоҳизаҳои касбӣ асос қунад ва шахсони алоҳида барои мушоҳидаҳо ва ҳулосаҳои, ки ҳангоми иҷрои вазифаҳоишон баровардаанд, онҳо мучозот қунанд?

• Эҳтиёткорӣ дар иҷрои вазифаҳо ва масъулияти ВОА

- Оё ваколати ВОА самтҳои қорини Принсипҳои 3-и Эълумияи Истиқлолияти Мексикоиро дар бар мегирад?

- Оё қонунгузориҳои ВОА, ихтиёри қорини амалро дар иҷрои вазифаҳо ва масъулиятҳоишон фароҳам меорад?

- Оё ВОА аз фармонбардориҳо ва даҳолат қорини аст, вақте, ки:

▪ қарор дар бораи қорини аудиторини ихтиёрӣ?

▪ худтанзимқунӣ ва идорақунӣ?

▪ иҷрои қарорҳои худро (ва санқсияҳо, дар сурати қорини татбиқ будан)?

- Оё ВОА ӯҳдадор ҳаст, ки инқунин тафтишот / аз рӯи дарҳости парламент ё ҳуқумат аудит қарад? Агар ӯ ӯҳдадорӣ надохта бошад, оё ӯ барои қалли масъала ягон роҳи қал дорад, қӣ дарҳостҳо дорад дар сурати вучуд доштан, қабул қунанд?

- Оё ВОА мандат ва салохдиди худро барои таъмини ҳисоботдихии оммавии ва беҳтар намудани истифодаи маблағҳои давлатӣ самаранок истифода меқарад?

- Оё ВОА фаъолон қӯшиш менамояд, ки мустақилияти худро мутобиқи ваколатҳо ва заминаи ҳуқуқии худ пешқарӣ, таъмин ва нигоҳ дорад?

• Дастрасӣ ба иттилоот

- Оё ВОА дастрасии саривақтӣ ва номаҳдуд ба қама иттилооти зарурӣ барои иҷрои масъулияти оинномавии худро дорад?

- Оё ягон маҳдудият қорини ВОА -ро барои иҷрои ӯҳдадорихии оинномавии худ ба таври қиддӣ маҳдуд меқунанд?

• Озодии қарор дар бораи мундариқа ва мӯҳлати ҳисоботи аудиторӣ.

- Оё ВОА ҳуқуқ ва масъулияти ҳисоботдихӣ дар бораи натиқаҳои қорини аудиторӣ дорад?

- Оё талаботҳои ҳуқуқие мавҷуданд, ки ВОА-ҳо дар як сол ҳадди аққал на камтар аз як бор оид ба натиҷаҳои кори аудиториҳои худ, ки дар Принсипи 5-и Эъломияи Истиқлолияти Мексикои муайян гаштааст, гузориш диҳанд?

- Оё ВОА метавонад дар бораи мундариҷаи ҳисоботи аудиториҳои худ ва вақти интишор ва паҳн кардани онҳо тасмим гирад?

- агар не, кадом маҳдудиятҳо ва оё онҳо мустақилияти ВОА-ро маҳдуд мекунад?

• Мушоҳидаи мустақил ва назорати натиҷаҳои аудит.

- Оё ВОА механизмҳои назорат ва ҳисоботдиҳиро барои таъмини пайгирии дурусти мушоҳидаҳо ва тавсияҳои он амал мекунад?

- Оё онҳо барои таъмини саривақтии ҳисоботдиҳӣ ба ҳукумат ва бахши давлатӣ ва дар назди ҷомеа самараноканд?

• Захираҳои кофӣ барои таъмини мустақилият

- Оё барои мустақилияти молиявӣ ва идоравӣ / маъмурии ВОА кафолатҳои кофии ҳуқуқӣ мавҷуданд?

- Оё ВОА барои иҷрои ваколатҳояш маблағгузориҳои кофӣ мешаванд?

- Оё ВОА ваколат дорад, ки маблағҳои ба ӯ ҷудошударо бо салоҳдиди худ истифода барад ё буҷа таҳти назорати ҳукумат ё парлумон қарор дорад?

- Оё ВОА барои ноил шудан ба ҳадафҳои худ захираҳои зарурии ҷонӣ ва моддӣ дорад ва дар ҳолати зарурӣ ба таҷриба ва дастгирии беруна дастрасӣ дорад?

• Сохтори дахлдори ташкилӣ

- Оё сохтори ташкилии ВОА дар қонунгузорӣ муайян шудааст ё ба таври расмӣ тасдиқ гаштааст?

- Оё сохтори ташкилии ВОА барои қабули қарорҳои муассир ва иҷрои ваколатҳои он мувофиқ аст?

Б. МАНДАТ, ДУРНАМО, ВА НАМУДИ ФАЪОЛИЯТҲО

8) ВОА вазифаи аудити бахши давлатиро дар заминаи мушаххаси конститусионӣ ва ҳуқуқӣ иҷро мекунад. Ба души ӯ ҳама гуна масъалаҳои мубрам бисёр намудҳои ӯҳдадорихоро метавон барои иҷроиш супорид. Миқёс, шакл ва ҳисоботи ин ӯҳдадориҳо вобаста аз ваколати ВОА фарқ мекунад. Дар баъзе кишварҳо ВОА метавонад ба ҳайси суд, ки дорои ваколатҳои судӣ бар ҳукумати мебошад, амал кунад.

9) ВОА мебояд қарорҳои стратегӣ дар бораи то чӣ андоза беҳтар иҷро кардани ваколатҳои худ ва дигар ӯҳдадориҳои қонуниро қабул кунад. Санҷиши шарикон метавонад қобилият

ва захираҳои худро барои қонеъ гардонидани талабот ва афзалиятноки ВОА мувозинат кунад.

10) Банақшагирии стратегӣ як раванди мунтазамест, ки тавассути он ВОА дар бораи афзалиятҳо, вазифа ва муҳити зарурии худ ва чӣ гуна ба даст овардани онҳо мувофиқа мекунад. Банақшагирии стратегӣ ин вазифаи калидии идоракунӣ ба ҳисоб рафта, дар он роҳбарони ВОА ва роҳбарияти олий нақши асосиро ба ӯҳда доранд. Он дар худ биниши муайян, рисолат, арзишҳо ва самти стратегии ташкилотро муайян мекунад. Баъдан онҳо бояд ба ҳадафҳо, вазифаҳо ва афзалиятҳои мушаххас табдил дода шаванд. Банақшагирии стратегӣ инчунин ба даст овардан ва тақсим кардани захираҳоро барои ноил шудан ба ин афзалиятҳо дар бар мегирад⁴.

11) Мӯҳлати эътибори аксари нақшаҳои стратегӣ барои аз панҷ то ҳафт мебошад. Давомнокии он аз омилҳои ба монанди давраи маблағгузорию ВОА, хароҷотҳо ва ё давраҳои қонунгузорӣ ва инчунин аз суръати тағирёбии муҳити зист вобаста аст

12. Намунаҳои саволҳо барои баррасии ҳамкасбон аз 5 раванди банақшагирии стратегӣ иборатанд:

- Масъул барои банақшагирии стратегӣ

- Оё ӯҳдадорҳои дақику муайян, амал ва чадвали нақшаи стратегии таҳиягаштаи ВОА вучуд доранд?

- Оё раванди банақшагирии стратегӣ аз ҷониби шахси дорои таҷрибаи кофӣ ва салоҳият дар ВОА роҳбарӣ мешавад?

- Оё сарварони ВОА ва роҳбарияти олии аудитӣ ба ин раванд ба таври кофӣ ҷалб шудаанд?

- Оё қисми боқимондаи ташкилот дар банақшагирии стратегӣ иштирок мекунад ва / ё дар ин бора иттилоъ дорад?

- Таҳия ва паҳн кардани стратегия

- Оё раванди банақшагирии стратегии ВОА ба арзёбии ҳамаҷонибаи ниёзҳо ва таҳлили холигӣ асос ёфтааст?

- Оё стратегияи ВОА таин ва татбиқи биниш, рисолат ва арзишҳои онро дар бар мегирад?

- Оё ВОА муносибати муайяне барои арзёбӣ ва арзёбии хавфҳои тағирёбанда ва пайдошаванда дар муҳити худ, аз ҷумла масъалаҳои калидии ба ҷомеа дахлдорро дорад?

- Оё раванди банақшагирии ВОА ба ин саволҳо саривақтӣ ва муносиб ҷавоб медиҳад?
 - Оё ВОА усули мувофиқе барои гузаронидани арзёбиҳо дорад, ки ҷонибҳои манфиатдори дохилию хориҷӣ аз онҳо онро интизорӣ доранд? Оё инро дар банақшагирии стратегияи худ ба инобат мегирад?
 - Оё ҳадафҳо ва вазифаҳои ВОА дар стратегияи онҳо дақиқ муайян шудааст? Оё онҳо ҳамаи масъалаҳои стратегиро фаро мегиранд?
 - Оё нишондиҳандаҳои таъсирбахшӣ ба стратегия дохил карда шудаанд? Оё онҳо расидан ба ҳадафҳои ВОА-ро чен мекунанд?
- Онҳо то кучо амалӣ ва иқтисодӣ ҳастанд? Оё онҳо натиҷахоро инчунин сахмро чен мекунанд?
- Стратегия васеъ паҳн шуда буд? Оё роҳбарият ва кормандон дар бораи стратегия ба қадри кофӣ огоҳ буданд? Оё нақшаи муносиби иртиботӣ бо ҷонибҳои манфиатдори хориҷӣ равона карда шудааст? Оё стратегия оммавӣ шудааст?
- Намудҳои аудит ва дигар намуди фаъолиятҳо
- Оё ВОА байни намудҳои гуногуни санчишҳои анҷомдодашуда ва дигар вазифаҳо ва фаъолиятҳои он тавозуни мувофиқ/баробар мегузорад?
 - Оё кори аудиторӣ ва дигар ҷорабиниҳои ВОА ба он кафолати батаври кофӣ мақомоти давлатӣ ва ташкилотҳои сектори давлатӣ барои роҳбарӣ ва истифодаи захираҳои давлатӣ ҳисоботдиҳанда бошанд?
 - Оё ВОА хавфҳои қонуншиканиҳои молиявӣ, қаллобӣ ё хавфҳои хангоми иҷроӣ ваколатҳои худ ҳал мекунанд?
 - Дар сурати аудити молиявӣ ва мунтазам / мутобикат, оё ВАО ваколати дақиқи аудити риояи қоидаҳо ва принципҳои тафтишшавандаро дорад? Оё сатҳи зарурии эътимод ба ин кор муайян шудааст?
 - Агар ВОА дорои вазифаҳои судӣ бошад, оё ҳақ дорад, ки расмиёт ва санксияҳои дахлдорро татбиқ кунад?
 - Оё ВОА дар ҳолати зарурӣ ва қулай санчишҳои иҷроиро анҷом медиҳад?
 - Оё ВОА салоҳияти арзёбии сиёсат ва барномаҳои давлатиро дорад? Оё чунин арзёбиҳоро ВОА амалӣ мекунанд?

- Оё ВОА дониш ва фаҳмишӣ ҳавасманднамоии ислоҳоти сохтори ҳукумати ро дастгирӣ менамояд?

- Оё ВОА аз кори дигарон, инчунин баррасии коллегиялии ВОА, INTOSAI и ҳамкасбон гурӯҳҳои кории минтақавӣ барои баланд бардоштани иқтисоди худ ва мубодилаи дониш қаноатманд аст?

• Назорат, арзёби ва ҳисоботгузори татбиқи стратегия.

- Оё ВОА раванди татбиқи стратегияи худро пайгирӣ мекунад?

- Оё ВОА барои чен кардани нишондиҳандаҳои он заминаи асосӣ, нишондиҳандаҳо ва ҳадафҳои дахлдор дорад?

- Оё ВОА фаъолиятҳо ва лоиҳаҳои гуногунро, ки дар доираи стратегияи худ амалӣ мешаванд, назорат мекунад?

- Оё ВОА мунтазам стратегияи худро барои инъикоси тағироти ҷиддӣ дар муҳити худ баррасӣ ва нав мекунад? Ҳангоми мувофиқи нақша наraftedани кор, оё саривақт чораҳои пешгирикунанда ё ислоҳӣ андешида шуданд?

- Оё ВОА механизми мувофиқи идоракунии ноқомҳои аудитиро дорад, яъне вақте ки аудити мураккаб, эҳтимолан масъалаҳоеро ба миён меорад, ки хеле намоён ва / ё аз ҷиҳати сийёсӣ ҳассосанд, метавонанд эътимоди онро коҳиш диҳанд?

- Оё ВОА дастовардҳои худро ҳисоб мекунад ва натиҷаҳои онро арзёбӣ мекунад? Оё он системаи самарабахши арзёбии дастовардҳо ва пешрафт ва ҳисобот додан ба ҷонибҳои манфиатдор дорад?

- Агар байни натиҷаҳои бадастомада ва интизоршаванда фарқияти ҷиддӣ вучуд дошта бошад, оё ВОА таҳлили заруриро барои муайян кардани сабабҳо ва андешидани чораҳои ислоҳӣ анҷом медиҳад?

В. ИДОРАИ ЗАХИРАҲО

Идораи ҷонӣ

13) Одамон дороиҳои арзишманди ВОА мебошанд, зеро онҳо дар ба даст овардани корҳои босифати аудиторӣ нақши калидӣ доранд.

ВОА барои шумораи муассир ба кадрҳои баландихтисос ва ҳавасманд ниёз доранд

Вай бояд ба кормандони худ муҳити кории душвор ва ғоиданокро фароҳам орад

14) Намунаи саволҳои арзёбии коршиносон барои идоракунии захираҳои инсонӣ метавонанд инҳоро дар бар гиранд:

- Банақшагирии захираҳои ҷонӣ

- Оё ВОА ниёзҳои кадрӣ ояндаи худро муайян ва ба нақша мегирад? Оё ӯ стратегия, нақша ва буҷаи захираҳои ҷонӣ ва иҷрои ваколатҳояшро оид ба расидан ба ҳадафҳои худ таҳия кардааст?

- Оё оинномаҳо ва расмиёти аниқии Идораи Захираҳои Ҷонӣ мавҷуданд, ки дар худ ҳамаи масъалаҳои асосиро, аз ҷумла ҷалб, пешбарӣ, музди меҳнат ва имтиёзҳо, омӯзиш ва такмили ихтисос, баҳодихии фаъолияти кормандон, одоб, ротатсияи кормандон ва ғайраро дар бар гирад?

- Қбули кормандон

- Оё ВОА муносибати ҳадафнок ва муассирро дар ҷалб ва интихоби кадрҳои нав барои қонеъ кардани ниёзҳои касбии худ дорад?

- Ҳангоми ба қор қабул кардан, оё ВОА илова ба таҳассуси мушаххас ва таҷрибаи касбӣ ба талаботи байнисоҳавӣ диққати зарурӣ медиҳад?

- Мусоидат ба омӯзиш ва мубодилаи дониш

- Оё ВОА стратегияи муносиби рушди касбӣ, аз ҷумла омӯзиш дорад

- Оё ин стратегия ҷанбаҳои гуногуни фазилати инфиродӣ, гурӯҳӣ ва ташкилотиро дар бар мегирад

- Оё ВОА барои кормандони худ маълумоти кофӣ ва мувофиқ ва техникӣ медиҳад

- Оё муносибати мунтазам барои арзёбии ниёзҳои омӯзишӣ вучуд дорад

- Оё ВОА ҳадафҳои солони омӯзишро барои кормандон муқаррар мекунад?

- Оё ВОА омӯзиши онҳоро назорат мекунад, то ки камбудҳои дониш, ноу-хау ва малақаҳоро пурсамар пур кунанд?

- Оё ВОА рафти фаъолияти омӯзишии инфиродӣ ки то чӣ андоза самаранок сурат мегирад ва он ба ҳадафҳои худ ҷавобгу буданро баҳогузори мекунад?

- Оё механизми таъмини кофӣ иштирок дар омӯзишӣ ҳатми ва ҳамчунин иштирок дар омӯзиши иловагӣ мавҷуд аст.

- Оё ВОА барномаи мувофиқи омӯзиши ибтидоӣ ва омӯзиши дастури коидаҳоро барои кормандони нави ба кор қабул карда мегузаронад?

- Оё ВОА омӯзишҳои идоракуниро барои касоне, ки назорат аз рӯи гурӯҳҳои аудитори мебаранд ё ин ки касоне, дигаре, ки супоришҳои идоракуниро пеш мебаранд мегузаронанд?

Оё стратегияи ошкорнамоӣ ва омӯзиши роҳбарони оянда вучуд дорад?

• Доштани кормандон

- Оё ВОА, барои шароити кор (музди меҳнат, кӯмакпулиҳо, некӯаҳволии кормандон ва имтиёзҳо) ва имкониятҳои мансаби барои нигоҳ доштани хидматҳои кормандони ботаҷриба ҷалб бошанд чораҳои лозимӣ меандешад?

- Оё ВОА бо кормандони аз кор рафташуда мунтазам мусоҳиба мегузаронад, то сабабҳои рафтани онҳоро муайян кунад ва аз тақризҳо барои тақмили идоракунии захираҳои инсонӣ истифода барад?

• Аттестатсия/Баҳогузорӣ

- Оё фаъолияти коргарон мунтазам ва расман арзёбӣ мегарданд?

- Оё сиёсати ҳуҷҷатгузоришудаи шаффофу муайянкунандаи ҳадафу вазифаҳои аттестасионии коргарон вучуд дорад? Оё маҳакҳои арзёбӣ таҳия гаштаанд?

- Оё ВОА чораҳоро барои таъмини оне, ки арзёбиҳо ҳолисона, паёдархам ва адолатона гузаранд пешбинӣ мекунад? Оё раванди мувофиқи шикоятнамоӣ вучуд дорад?

- Оё системаи баҳодихии фаъолият ба эътироф ва кадрнамоии кормандони баландихтисос, ва инчунин ҳуҷҷатгузорӣ ва пайгирии иҷрои корҳои нокифоя имкон дорад?

• Шарҳи кормандон

- Оё қонунҳо, тартибот ва чораҳо барои таъмини муносибати одилона ва баробари кормандон вучуд доранд?

- Оё механизмҳои кофӣ гузориш додани таъкиб ва таъмини пайгирии мувофиқ мавҷуданд?

- Оё некӯаҳволӣ ва / ё қаноатмандии кории кормандон давра ба давра чен карда мешавад? Оё натиҷаҳоро назорат мекунанд ва барои беҳтар кардани идоракунии захираҳои ҷонӣ истифода мебаранд?

- Оё ВОА бо кормандони аз кор рафташуда мунтазам мусоҳиба мегузаронад, то сабабҳои рафтани онҳоро муайян кунад ва аз тақризҳо барои тақмили идоракунии захираҳои инсонӣ истифода барад?

Идораи технологияи иттилоотӣ

15) Технологияҳои иттилоотӣ (ТИ) дар дастгирии ноил шудан ба ҳадафҳои стратегӣ ва афзалиятҳои ВОА нақши муҳим ва ҷудонопазир мебозанд. Хадамоти ТИ метавонад дар таҳия, татбиқ ва нигоҳдории системаҳо ва замимаҳое, ки ба ҳама сатҳҳои ташкилот таъсир мерасонанд, ҷалб карда шавад.

16) ВОА бояд барои интихоби инфрасохтор, технология ва захираҳое, ки барои дастгирии ташкилот ва фаъолияти он заруранд, интихоби дарозмуддати стратегӣ гузоранд. Сармоягузориҳои ба нақша гирифтаи ТИ метавонанд самаранокии амалиётӣ, самарабахшӣ ва таъсири ВОА-ро ба таври назаррас беҳтар намуда, инчунин хароҷоти онро коҳиш диҳанд. Аз тарафи дигар, норасоӣҳо дар идоракунии ТИ метавонад боиси аз ҳад зиёд хароҷот, истифодаи суст ва интерфейс бо системаҳои дигар ва норозигии корбарон гардад

17) ВОА бояд маҷмӯи оинномаҳо ва расмиётро барои танзими истифода ва амнияти системаҳои иттилоотӣ, шабакаҳо ва захираҳои иттилоотии худ таҳия ва нигоҳ доранд. ВОА бояд ҳамарӯза кафолат диҳад, ки амалиёти ТИ ба таври бояду шояд идора карда мешавад ва сатҳи пешбинишудаи хидматро ба корбарони дохилӣ ва хориҷӣ таъмин намояд.

18) Намунаҳои саволҳои арзёбии коршиносон барои идоракунии ТИ иборат аз 7 қисманд:

- Оё ВОА стратегияи ТИ дорад, ки ниёзҳои ТИ-ро саривақтӣ қонеъ мекунад? Оё стратегияи ИТ бо стратегияи умумии корпоративӣ мувофиқат мекунад?
- Оё ВОА барои дастгирии фаъолияти аудиториҳои худ дорои системаҳои мувофиқи ИТ мебошад?
- Оё корбарони ТИ ва дигар ҷонибҳои манфиатдор дар таҳияи системаҳои асосии ТИ иштирок мекунанд?
- Оё ВОА ба сатҳҳои зарурии манбаъҳо, салоҳияти техникӣ ва ноу-хау барои дастгирӣ ва рушди системаҳо ва барномаҳои худ дастрасӣ доранд? Оё механизми мувофиқ барои муайян ва коркарди дархостҳо барои такмил ва тағирот дар системаҳои мавҷуда вучуд дорад?
- Оё шӯъбаи ТИ ВОА иҷрои онро дар расонидани хидматҳо ба корбарон, аз ҷумла бекористии сахтафзор ва нармафзор назорат мекунад? Оё он фавран ба ин бекористӣ ҷавоб медиҳад?
- Оё ба кормандони ВОА оид ба масъалаҳои марбут ба ТИ омӯзиши кофӣ дода шудааст?

- Оё ВОА бехатарии кофӣ ва беайбии маълумотро таъмин мекунад? Оё тартиботи барқарорсозии садамавӣ озмоиш ва санчида шудаанд? Оё оинномаҳо оид ба ҳифзи маълумот ва иҷрои он вучуд доранд?

Г. МУОШИРАТ ВА ҲАМКОРӢ БО ҶОНИБҲОИ МАНФИАТНОК

19) ВОА бояд барои ноил шудан ба ҳадафҳои стратегии худ ва эҷоди муносибатҳои хуби корӣ бо ҷонибҳои манфиатдори худ ҳамкорӣ ва робита барқарор кунад.

Одатан ба он парлумон, мақомоти ҳукумати ва бахши давлатӣ, суд, ВАО, шахрвандон, гурӯҳҳои махсуси манфиатдор, донорҳо, донишгоҳҳо, мақомоти касбӣ ва мақомоти меъёрҳои стандартӣ ва кормандони ВОА шомиланд.

20) ВОА бояд нақшҳо, масъулиятҳо, кори аудиторӣ ва натиҷаҳои худро ба таври дақиқ ва саривақт ба ҷонибҳои манфиатдори худ расонанд, дар ҳоле ки худмухторӣ ва мустақилияти худро нигоҳ доранд.

21. Намунаҳои саволҳои баррасии ҳамкасбон дар робита ва ҷалби ҷонибҳои манфиатдор инҳоянд: 8:

- Оё ВОА ҷонибҳои гуногуни манфиатдорро ба таври возеҳ муайян кардааст? Оё вай стратегияи ҳамкорӣ ва муоширатро бо намудҳои гуногуни ҷонибҳои манфиатдор таҳия кардааст? Оё ин ба стратегияи умумии корпоративии ВОА рабт дорад?

• Оё ВОА нигарониҳо ва интизориҳои ҷонибҳои манфиатдорро назорат ва навсозӣ мекунад? Оё ӯ ҳангоми нигоҳ доштани мустақилияти худ онҳоро дар банақшагирии стратегӣ ва / ё корӣ ба назар мегирад?

- Оё ВОА паёмҳои калидиеро, ки меҳода ба ҷонибҳои манфиатдор ирсол кунад, муайян мекунад? Оё онҳоро ба тарзи лозимӣ иттилоъ медиҳад?

• Оё ВОА барои баланд бардоштани сатҳи огоҳии ҷонибҳои манфиатдор ва дарки нақшҳо ва масъулиятҳои худ ташаббус нишон медиҳад? Оё ВОА огоҳии байни ҷонибҳои манфиатдорро оид ба зарурати шаффофият ва ҳисоботдихӣ дар бахши давлатӣ баланд мебардорад? Оё ВОА ба таври кофӣ барои мардум намоён аст?

- Оё ВОА барои муошират бо ҷонибҳои манфиатдор дар бораи кори аудиторӣ ва натиҷаҳои он шабакаҳо ва васоити ахбори дахлдорро истифода мебарад? Оё ВОА ҳисоботи худро

саривақт нашр мекунад? Оё матн ва маънои гузоришхояшро шарҳ медиҳад, то барои ВАО ва дигар ҷонибҳои манфиатдор фаҳмиши онҳоро осонтар гардонад?

• Оё ВАО барои ҷалби ҷонибҳои манфиатдор муносибати дуруст дорад ва ақидаҳои онҳоро ба назар мегирад? Масалан, оё ҷомеа метавонад дар бораи кори кунунӣ ва ояндаи ВАО эродҳо ва пешниҳодҳо кунад?

• Оё ВАО бо кумитаҳо ва аудитҳои дахлдори муносибатҳои муносиби касбӣ барқарор намудааст, то онҳо ба натиҷаҳои аудит ва тавсияҳои беҳтар фаҳманд ва амалҳои дахлдорро дарк кунанд?

• Оё ВАО давра ба давра огоҳии ҷонибҳои манфиатдор ва фаҳмиши нақш, арзиш ва натиҷаҳои онҳоро арзёбӣ мекунад?

Д. ОДОБ, ШАФФОФИЯТ, ҲИСОБОТДОРӢ ВА ИДОРАИ ХУБ

22) Рафтори ВАО ва кормандони он бояд ҳамеша ва дар ҳама ҳолат шаффоф ва беайб бошад. Барои ба таври боэътимод доварӣ карда тавонистани ВАО, бояд намунаи ибрат бошад.

Ҳама гуна рафтори номуносиби касбӣ ё рафтори номуносиби роҳбарон ва кормандони ВАО метавонад ҳаёти шахсии онҳо зери хатар гузошта, инчунин ба сифат ва эътимоди ВАО-и, ки онҳо намояндагӣ мекунанд зери хатар гузоранд. Қабули Кодекси ахлоқ, инчунин оинномаҳо ва системаҳои, ки ҳисоботдиҳӣ, шаффофият ва идоракунии хубро мусоидат мекунанд, эътибор ва эътимодро ба кори ВАО ва кормандони он меафзояд.

23) Намунаҳои саволҳои арзёбии коршиносон барои ахлоқ, шаффофият, ҳисоботдиҳӣ ва идоракунии хуб метавонад инҳоро дар бар гиранд: 9:

• Росқавлӣ ва ахлоқ

- Оё ВАО рафтори ахлоқиро дар ташкилот ба қадри кофӣ ва мувофиқ ташвиқ мекунад?

- Оё ВАО кодекси ахлоқии кормандони тамоми сатҳҳоро дорад? Оё он ба ISSAI 130, ваколат ва шароити он мувофиқ аст? Оё он оммавӣ аст?

- Оё ВАО чораҳои пешгирикунанда ё ислоҳӣ андешида истодааст, то кормандон дар иҷрои кори худ ҳолисона ва бетараф боқӣ монанд? Оё ВАО аз кормандон изҳороти хаттӣ оид ба қабул ва риояи талаботи ахлоқӣ талаб мекунад?

- Оё барои таҳияи эълумияи манфиатҳо роҳбарон ва кормандони асосӣ лозим мешаванд.
- Оё ВОА расмиёти мувофиқ ва муассир барои муайян ва пешгирии бархӯрдҳои дохилии манфиатҳо ё коррупсияро дорад?
- Оё ВОА дорои қоидаҳоест, ки махфияти касбии маълумоти дар чараёни аудит ба даст овардари, таъмин мекунад?
- Оё ВОА онро ҳамчун як муассисаи мӯътамад аз ҷонибҳои манфиатдор қабул мекунад?
- Оё ВОА кафолати нигоҳ доштани мустақилият аз даҳлати сиёсӣ дар робитаҳои доимии худ бо мақомоти қонунбарор ва иҷроияро дорад? Агар ба кормандони ВОА иҷозат дода шавад, ки дар фаъолияти сиёсӣ ширкат варзанд, оё онҳо медонанд, ки чунин иштирок метавонад муноқишаҳои касбиро ба бор орад?
- Оё ВОА, тавре ки дар ISSAI 140 пешниҳод шудааст, дорои қоидаҳо ва тартиби гардиши ҳайати асосии аудиторӣ барои коҳиш додани хавфи ошноии аз ҳад зиёд бо субъектҳои санҷидашуда мебошад?
- Оё ВОА оинномаҳо ва дастурҳои мувофиқе дорад, ки меъёрҳои ахлоқӣ ва касбии ВОА аз ҷониби хизматрасонҳои беруна риоя карда шаванд? Оё ВОА то ҳол барои аутсорсинги кори аудит масъул аст?
- **Шаффофият** ва **ошкорбаёнӣ**
- Оё заминаи ҳуқуқии ВОА дорои сатҳи мувофиқи ҳисоботдиҳӣ ва шаффофият дар фаъолияти худ мебошад?
- Оё ВОА мандат, таъиноти роҳбарӣ ва масъулият, рисолат, стратегия ва нақшаҳои солонаи худро таблиғ мекунад?
- Оё ВОА ба ҷонибҳои манфиатдор, ба кадрӣ зарурӣ, ҷанбаҳои калидӣ, аз қабili муносибат ва методологияи аудит, фаъолияти он ва ғайраҳо иттилоот медиҳад.
- Идоракунии дуруст ва оқилонаи амалиёти шахсии шумо
- Оё системаҳои идоракунии ва сохтори ташкилии ВОА барои дастгирии идоракунии хуб / назорати дохилӣ мувофиқанд?
- Оё ВОА чораҳои зарурӣ ва назорати дахлдор оиди он, ки кафолатӣ сарфакорона, амаликорона ва самарабахшона амали гаштани фаъолиятро дорад? Оё мунтазам хавфҳои ташкилӣ, арзёбӣ ва назоратро пайгирӣ мекунад?
- Оё ВОА нисбат ба идоракунии хавфҳои корхона, ки дар худ муайян ва баргараф кардани

хавфҳои дучоршударо дорост, муносибати дуруст мекунад? Оё он феҳристи хавфҳоро ки мунтазам нав карда мешавад, дорад?

- Оё ВОА вазифаи дуруст ва объективонаи аудити дохилиро дорад?

- Оё ВОА дар назди мардум тибқи қонун ва қоидаҳои амалкунанда дар бораи фаъолият ва амалиётҳои идора, ҳисоботи оммавӣ медиҳад?

- Оё буча ва ҳисоботи молиявии ВОА оммавӣ мегардад? Оё ВОА мавриди баррасии мустақили беруна қарор мегирад? Оё ВОА санчиши берунӣ дорад? Оё ин гузоришҳо ба мардум дастрас карда мешаванд?

- Оё ВОА нишондиҳандаҳои натиҷавиро барои андозагири кардани самаранокии идоракуни ва арзиши кори аудитории худ истифода мебарад?

- Оё ВОА аёният, натиҷаҳо ва таъсири оммаро назорат мекунад ва аз дарсҳои омӯхта истифода мебарад?

• Нашри натиҷаҳои аудит ва хулосаҳо

- Оё ВОА натиҷаҳо, хулосаҳо ва тавсияҳои фаъолияти аудитории худро ифшо мекунад (агар онҳо аз нигоҳи ҳукуки махфӣ ба ҳисоб наравад)?

- Оё ВОА дар бораи масъалаҳои васеътари идоракунии молиявӣ (ичрои умумии буча, шароити молиявӣ ва амалиёт ва ғ.) ба таври оммавӣ ҳисобот медиҳад?

- Агар ВОА инчунин ба ҳайси суд амал кунад, оё он дар бораи таҳримҳо ва ҷаримаҳо нисбати мансабдорони давлатӣ ва дигар кормандон ҳисобот медиҳад?

Е. МЕЪЁРҲОИ АУДИТӢ, УСЛУБ ВА НАЗОРАТИ СИФАТ

24) Кори амалии аудиторӣ ва назорати сифати ВОА аз ҷониби Меъёрҳои INTOSAI (ISSAI) ва Роҳнамои INTOSAI (GUID) танзим карда мешавад.

Ин меъёрҳо ва дастурҳои касбӣ муносибати касбии ВОА-ро дастгирӣ мекунанд, аммо қонунҳо, қоидаҳо ё дастурҳои миллиро сарфи назар намекунанд ва инчунин ВОА-ро аз гузаронидани тафтишот, санчишҳо ё дигар фаъолиятҳо берун аз доираи ISSAI маҳдуд намекунанд.

25) Ҳадафи асосии санчиши хамкасбон метавонад арзёбии мутобиқати ВОА ба меъёрҳои мухталиф дар робита ба ҷойгузори онҳо ба дастурҳои аудиторӣ ва дигар дастурҳо ва / ё истифодаи онҳо дар амал бошад.

Меъёр ва услуби аудит

26) ВОА бояд меъёрҳои дар аудитҳо татбиқшударо эълон карда, маълумотро барои истифодабарандагони ҳисоботи худ дастрас кунад.

Ин меъёрҳоро ВОА бояд барои фароҳам овардани заминаи мустаҳкам, кафолати дурусти санчишҳо аз нигоҳи равиш, усул ва сифат истифода барад. Ин барои таъмини эътимоди ВОА зарур аст.

27) Намунаҳои саволҳо барои арзёбии коршиносон оид ба меъёрҳо ва усулҳои аудит инҳоро дар бар мегиранд:

- Оё ВОА стандартҳои мувофиқи аудиторӣ муайян кардааст, ки ба қори он татбиқ карда мешаванд? Оё ин стандартҳо расман тасдиқ шудаанд?
- Оё ин меъёрҳо ба изҳороти касбии INTOSAI, инчунин бо дигар дастурҳо ва меъёрҳои касбии байналмилалӣ, ки ба мандат ва мавқеи қонунии ВОА имкон медиҳанд, мувофиқат мекунанд?
- Оё ВОА раҳнамо ва дастурҳои мувофиқе дорад, ки дар он оид ба пешбурди фаъолияти касбӣ омада бошад?
- Оё меъёрҳо ва дастурҳои марбут ба ВОА барои ҳамаи аудиторҳо ба осонӣ дастрасанд?
- Оё ВОА ба аудиторҳои худ оид ба меъёрҳо ва дастурҳо омӯзиши кофӣ медиҳад?
- Оё ВОА дорои тартиботе мебошад, ки меъёрҳо ва дастурҳои онро риоя мекунанд?
- Оё далелҳои мавҷуданд, ки аудити саҳроӣ мутобиқи меъёрҳои ҳуди ВОА гузаронида мешавад? Оё ягон ҳолати риоя накардани қонун тасдиқ карда шудааст?
- Оё ВОА кафолат медиҳад, ки стандартҳо ва дастурҳои он давра ба давра баррасӣ ва таҷдид карда мешаванд?

Назорати сифат

28) ВОА бояд системаи дахлдори назорати сифатро тартиб диҳад, ки он фарогири тамоми ҷанбаҳои кори бошад.

Муҳим он аст, ки сифат пайваста ба даст оварда шавад, то обрӯ ва эътимоди ВОА ва дар ниҳояти қор, қобилияти иҷрои мандати худро нигоҳ дорад.

29. Намунаҳои саволҳои арзёбии қоршиносон аз болои назорати сифат метавонанд инҳоро дар бар гиранд:

- Масъулияти роҳбарият барои сифат
- Оё стратегияи ВОА аҳамияти аввалиндарачаи ба даст овардани сифатро эътироф мекунад?
- Оё роҳбари ВОА (вобаста аз ваколат ва шароити ВОА он метавонад шахси алоҳида ё гурӯҳе бошад,) барои системаи назорати сифат ВОА масъулияти ниҳой дорад? Оё ин дуруст ҳуҷҷатгузорӣ ва гузориш дода шудааст?
- Оё ВОА фарҳанги дохилии аҳамияти сифатро дар тамоми ҷанбаҳои кори худ таъмин мекунад? Оё ин ба ҳама қормандони ВОА ва тарафҳое, дар ВОА ба қор гирифта шудаанд, расонида мешавад?
- Оё ВОА барои системаи назорати сифат захираҳои қофӣ ҷудо мекунад?
- Оё ҷораҳои сабуқкунандаи идоракунии хавфи сиёсӣ, иқтисодӣ ё дигар ба сифати фаъолияти ВОА зарар мерасонанд, вучуд доранд?
- Оё ВОА қори босифатро эътироф мекунад?
- Оё системаҳо ва қоидаҳои барои муайян кардани ягон мушкилот оид ба сифат ва андешидани ҷораҳо барои пешгирии такрори онҳо мавҷуданд?
- Қабул ва таҷдиди ўҳдадорихо
- Оё ВОА ҳангоми таҳияи барномаи қорӣ худ дар он дорои захираҳо ва малақаҳои қофӣ барои иҷрои ҳар як вазифаи аудиторӣ ба сатҳи дилхоҳи сифат будани онро ба инобат мегирад,?
- Ҳангоми муайян кардани масъалаи сифат (масалан, захираҳои ноқофӣ ё набудани салоҳиятҳои муайян) дар вақти аудит, оё механизми мувофиқа барои таъмини идоракунӣ ВОА фиристодани масъала ва дар ҳолати зарурӣ ба мақомоти қонунгузорӣ ё буча вучуд дорад?
- Таъя ба сифати захираҳои қонӣ 11

- Оё ВОА барои таъмини захираҳои кофӣ (кормандон ва дар ҳолати зарурӣ, тарафҳое, ки аз номи ӯ кор мекунанд) бо салоҳияти талаботӣ, имкониятҳо ва садоқати принципҳои ахлоқии зарур буда, чораҳо андешанд:

▪ вазифаҳои худро мутобиқи меъёрҳои дахлдор ва талаботҳои қонунгузори амалкунанда иҷро мекунанд?

▪ иҷозат додан ба ВОА барои ҳисоботҳои мувофиқ ба вазъиятҳо бароранд?

- Оё ВОА манбаъҳои берунаро барои кафолат додани қобилият, малака ва дониши зарурӣ барои иҷрои кори аудит истифода мебаранд?

- Оё сиёсати кадрӣ ва қоидаҳои ВОА ба принципҳои сифатӣ ва ахлоқӣ таваҷҷӯҳи хосса зоҳир мекунад (нисбати ҷалб, баҳодиҳии фаъолият, такмили ихтисос, пешбарӣ, подош ва ғ.)?

• Самаранокии ҳамкорӣ

- Оё ВОА оиннома, расмиёт ва услуби мувофиқ барои кафолати санчишҳо ва дигар корҳои мутобиқи меъёрҳои дахлдор, талаботҳои ҳуқуқӣ ва татбиқшаванда анҷом меодашуда ва ҳисоботҳои он дар ҳолатҳо мувофиқро доранд?

- Оё ин оинномаҳо, тартибот ва воситаҳо масъалаҳои марбут ба пешбурди кори доимии баландсифатро ба таври кофӣ дар бар мегиранд?

- Оё ин оинномаҳо ва расмиёт масъулияти назорат ва тафтиши тамоми корҳои иҷрошударо ба таври кофӣ дар бар мегиранд?

- Оё ВОА санчиши кафолати сифатро оид ба қарордод мегузаронад? Оё механизмҳои мавҷуданд, ки масъалаҳои пешниҳодкардаи ин баррасиҳо қаноатбахш ҳал карда шаванд?

• Назорати системаи сифат

- Оё раванди кафолати сифат оид ба кофӣ ва дуруст кор кардани системаи назорати дар ВОА вучуд дорад?

- Оё раванди кафолати сифат таҳлили муназзами намунаҳои аудиториро аз доираи корҳои анҷомдодаи ВОА дар бар мегирад?

- Оё санчишҳо мустақилона гузаронида мешаванд? Оё онҳо аз ҷониби кормандони дорони таҷриба ва салоҳияти кофӣ ва мувофиқ иҷро карда мешаванд?

- Оё хулосаҳо ва тавсияҳо оид ба кафолати сифати кор ба роҳбарияти олий расонида мешаванд ва оё онҳо пайгирӣ карда мешаванд?

Е. РАВИШИ АУДИТ

30) Санҷиши шарикон метавонад як ё якчанд марҳилаҳои гуногуни раванди аудитро фаро гирад¹²:

а) интиҳоб ва барномасозӣ;

б) рафтор;

в) ҳисоботдиҳӣ ва расонидани натиҷаҳои аудит; ва

г) мушоҳида ва баҳодиҳии таъсир.

Таҷрибаи хуб дар доираи арзёбии коршиносон ин омӯзиши раванди аудит, бо мақсади баҳодиҳии марҳилаҳои гуногуни раванди аудит мебошад. Намунаҳои саволҳои арзёбии коршиносон барои ҳар яке аз ин категорияҳо дар зер оварда шудаанд.

Интиҳоб ва барномасозӣ

31) Намунаҳои саволҳои арзёбии коршиносон барои интиҳоб ва барномасозӣ инҳоянд:

- Оё ВОА барои банақшагирии фаъолиятҳои аудиториҳои худ равиши хосе доранд?

Оё банақшагирӣ бо ҳадафҳои стратегии ВОА алоқаманд аст? Оё ВОА механизми идоракунии афзалиятҳои гуногун байни санҷишҳои конунӣ ва ғайриконунӣ ва дар соҳаҳои гуногуни аудитро дорад?

- Вобаста ба интиҳоби мавзӯҳои потенциалии аудит:

- Оё ВОА тағйирот ва хавфҳои пайдошавандаро дар сиёсати давлатӣ ва идоракунии назорат мекунад? Оё ВОА ба тариқи сохторӣ маълумоти дахлдорро дар бораи субъектҳои санҷидашуда, аз ҷумла корҳои аудиториҳои қаблӣ ҷамъоварӣ ва мустаҳкам мекунад?

- Оё ВОА ҳангоми интиҳоби мавзӯҳои аудит меъёрҳои мувофиқро истифода мебарад? Оё ин арзёбии масъалаҳо, аз қабиле хавфҳои сустии система, хатогиҳои ҷиддии ҳисоботи молиявӣ, хатогиҳо дар амалиёт ё иҷро накардани ҳадафҳои сиёсатро дар бар мегирад?

- Ҳангоми баррасии имконпазирии ҳар як аудити интиҳобшуда, баҳои кофӣ барои арзёбии захираҳои зарурии молиявӣ ва ҷонӣ (аз ҷумла мавҷудияти кормандони аудитор бо малака

ва салоҳияти зарурӣ), андоза ва мураккабии аудитор, намунаи зарурӣ, мӯҳлат ва мӯҳлати пешбинишудаи аудит ва хавфи ба ҳам омехтани онҳо дода мешавад. аудит ё арзёбӣ?

- Оё вазифаҳои аудитории потенциали афзалият доранд? Оё интихоби ниҳони мавзӯҳои аудиторӣ гузаронида мешавад ё аз ҷониби роҳбарияти БОА тасдиқ мешаванд?

- Оё банақшагирии аудити БОА чандирӣ ва мутобиқатро барои посух додан ба мушкилот ё дархостҳои ғайриҷашмдошт, ки диққат ва воқуниши тахирнопазиро талаб мекунад, таъмин мекунад?

32) Ҳангоми банақшагирии аудит, БОА инчунин бояд принципҳои калидии дар ISSAI 100, ISSAI 200, ISSAI 300 ва ISSAI 400 ифодаёфта оид ба банақшагирии дурусти кор ба назар гирад.

Принципҳои дар ин ISSAI муқарраршуда манбаи намунаҳои зерини саволҳои санҷиши ҳамкасбон мебошанд (ки метавонанд барои баррасии фаъолияти ҷудоғонаи аудиторӣ истифода шаванд):

- Оё аудиторҳо худро аз возеҳии шароити аудит қабл аз санҷиш қонеъ кардаанд? Оё аудитор аз шартҳои аудит, нақшҳо ва масъулиятҳои дахлдор огоҳ карда шудааст? • Оё аудиторҳо дар бораи моҳият ва мундариҷаи ташкилоти месанҷида ё барнома ва муҳити назорати дохилии он ба таври кофӣ иттилоот дорад?

- Оё аудиторҳо арзёбии мувофиқи хавф ё таҳлили мушкилотро, ки ба намуди аудит ва ҳадафҳои он мувофиқ аст, гузаронидаанд ва таъсири эҳтимолиро ба аудит муайян кардаанд?

- Оё дар банақшагирии аудит микёс, ҳадафҳо, меъёрҳо ва муносибати аудит дақиқ муайян карда шудаанд? Оё қадвали аудит дохил карда шудааст?

Оё он хусусият, мӯҳлат ва андозаи расмиёти аудитро муайян мекунад? Оё он сметаи хароҷотро дар бар мегирад? Оё ӯ нақшаи кадрҳо, аз ҷумла коршиносони берунаро ба нақша мегирад?

- Оё нақша дар давоми гузаронидани аудит мунтазам баррасӣ мешавад ва ҳангоми зарурат аз рӯи ошкор шудани мушкилот ё тағир додани афзалиятҳои зарурӣ нав карда мешавад?

Гузаронидан

33) Принципҳои калидии дар INTOSAI-P 12, ISSAI 100, ISSAI 200, ISSAI 300 ва ISSAI 400 ифода ёфта оид ба дуруст ба роҳ мондани амалиёти аудиторӣ ва арзишӣ иловашудаи он

манбаҳои хуб барои саволҳои баррасии ҳамкасбон мебошанд ва аз ин мисолҳо илҳом гирифтаанд, ки метавонанд дар санчиши аудитҳои инфиродӣ истифода шаванд. супоришҳо):

- Оё аудиторҳо барои гузориши ҳадафҳои аудит қоидаҳо расмиёти кофӣ ва мувофиқи аудитро иҷро кардаанд?

Оё далелҳои кофӣ барои дастгирии хулосаҳо буданд?

- Оё қор бар таҳлили бодикқат ва боэътимод ва довари мустақили касбӣ асос ёфта буд? Далелҳои аудиторӣ боэътимод буданд?
- Оё раванди аудит ба қадри кофӣ ҳуҷҷатгузорӣ шудааст?
- Оё аз рӯи ҳамаи масъалаҳои аудит хулоса бароварда шудааст?
- Оё натиҷаҳои пешакӣ ба саҳми шахси тафтишкунанда расонида шуда, бо мақсади таъмини дурустии онҳо муҳокима карда шуданд?
- Оё аудит аз рӯи қадвал ва дар доираи буча гузаронида шудааст? Оё ягон таъхир ё хароҷоти изофа дар сатҳи дахлдор сабт ва тасдиқ шудааст? Ҳаҷм ва / ё нақшаи аудит барои инъикоси ҳама гуна мушкилоти ҷашмиги тасҳеҳ карда шудааст?
- Оё аз раванди аудит дарсҳо омӯхта шуда, ба ВОА-и боқимонда барои омӯзиш ва такмил дода шудаанд?

Ҳисоботдиҳӣ ва иртиботи натиҷаҳои аудит

34) Меъёрҳои INTOSAI ва INTOSAI-P 12 (Арзиш ва манфиатҳои ниҳодҳои олии аудитӣ - тағир додани ҳаёти шахрвандон) метавонанд ҳамчун роҳнамо барои арзёбии ҳисоботдиҳӣ ва расонидани натиҷаҳои аудит ба ВОА истифода шаванд.

35) Намунаҳои саволҳои баррасии ҳамкасбон (ки метавонанд дар баррасии вазифаҳои аудитории инфиродӣ истифода шаванд) инҳоро дар бар мегиранд:

- Оё ВОА расмиёти дахлдори назорат ва арзёбӣ дорад, то ҳама масъалаҳои аудити муҳим ба ҳисобот фаро гирифта шуда дар ҳисобот бо далелҳо тасдиқ карда шаванд?
- Оё лоиҳаи ҳисобот мустақилона дар дохил ва / ё берунӣ баррасӣ шудааст, то сифати онро пеш аз интишор арзёбӣ кунад?

- Оё лоихаи гузориши аудиторӣ аз ҷониби аудитор барои тасдиқи дурустии далелҳо пеш аз нашр тасдиқ шудааст?
- Оё ҳисоботи ниҳони аудит равшан ва фаҳмо буд ва пайдарпайии мантиқии саволҳои аудиторӣ, натиҷаҳо, хулосаҳо ва тавсияҳо дуруст гузошта шуда буданд?
- Оё тавсияҳо дақиқ, мушаххас, боварибахш ва амалӣ буданд?
- Агар ҳисобот дар худ фикри аудиторро дар бар гирад, оё формати мувофиқ истифода шуда, далелҳои ба даст овардашуда инъикос ёфтаанд?
- Оё ВОА дорои расмиёти мубориза бо қонуншиканиҳои ҷиддӣ ва қаллобӣ ҳангоми санҷиш пайдо шуда хаст?
- Оё ҳисобот мутобиқи ваколат ва мақоми ҳуқуқии ВОА дуруст ба роҳ монда шудааст? Оё ВОА ҷонибҳои манфиатдори худро дар муошират бо натиҷаҳои аудит ҷалб намудааст, то натиҷаҳо ва хулосаҳои онро дарк кунанд?

Азёбии пайгирӣ ва таъсир

36) Амалҳои пайгирӣ ба баррасии аудиторҳо оид ба амалҳои ислоҳи аз ҷониби аудитор ё тарафҳои дигар дар асоси тавсияҳои ВОА додашуда вобаста ҳастанд. Амалҳои пайгирӣ метавонанд аз рӯйхати оддии амалҳои ислоҳӣ то аудити пурраи самаранокии онҳо иборат бошанд.

37) Натиҷаҳо метавонанд ба таври инфиродӣ ё ҳамчун ҳисоботи мухтасари мунтазам гузориш дода шаванд. Охиринаш метавонад таҳлилро дар бар гирад, ки тамоюлҳои умумӣ ва мавзӯҳои гуногунро дар бар гирад. Мушоҳидаи мунтазами фаъолияти ВОА метавонад ба афзоиши шумораи амалҳои ислоҳӣ ва беҳтар фаҳмидани нақши ВОА дар тақмили идоракунии молиявӣ мусоидат кунад.

38) Зарурати пайгирии аудит ва тавсияҳо аз намуди масъала ё нигарони баррасишаванда вобаста аст. Масалан, барои ВОА дар нақши судӣ, пайгирӣ метавонад баровардани ҳисоботҳо ё қарорҳои қонунии ҳатмиро дар бар гирад. Дар ҳолати санҷишҳои даврии молиявӣ ва баррасии мутобиқат, расмиёти минбаъда метавонанд қисми арзёбии хавф барои соли оянда бошанд. Вобаста ба аудити иҷро, амали ноқофӣ ё ғайриқаноатбахши ислоҳии аудитор метавонад ҳисоботи иловагии ВОА талаб кунад.

39) Меъёрҳои INTOSAI дастурҳои мушаххасро дар бораи қадамҳои минбаъда вобаста ба намуди аудит пешниҳод мекунад. Намунаҳои саволҳои пайгирии арзёбии коршиносон аз инҳо иборатанд:

- Оё ВОА расмиёт, меъёрҳо ва услуби мувофиқ барои қабули қарорҳо ва кори пайгирӣ доранд?
- Оё ВОА давра ба давра натиҷаҳо ва тавсияҳои аудити қаблро пайгирӣ мекунад ва ба мақомоти қонунгузор ҳисобот медиҳад?
- Оё ВОА таҳлили кори пайгирии онҳо ва дигар маълумоти дахлдорро оид ба арзёбии таъсири кори худ дорад?